

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta
Katedra trestního práva

Diplomová práce

Presumpce nevinny

Zpracoval: Juraj Miklovič, 5. ročník, Moskovská 8, 949 01 Nitra

Vedoucí práce: Prof. JUDr. Pavel Šámal, Ph.D.

Rok: 2008

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Müller'.

Obsah

Úvod	6
1. História prezumpcie neviný	8
2. Právne pramene	12
2.1 Vnútroštátne právne predpisy	12
2.2 Medzinárodné zmluvy	13
2.3 Prezumpcia neviný v komunitárnom práve	14
3. Právna povaha prezumpcie neviný	18
4. Prezumpcia neviný ako základná zásada trestného konania	21
4.1 Základné zásady trestného konania	21
4.2 Vzťah prezumpcie neviný k ďalším základným zásadám trestného konania	22
5. Obsah prezumpcie neviný	24
5.1 Všeobecne	24
5.2 Nedokázaná vina má rovnaký význam ako dokázaná neviná	25
5.3 Zásada in dubio pro reo	26
5.4 Obvinený nie je povinný dokazovať svoju nevinu	27
5.5 Právo nevypovedať vo svoj neprospech	30
5.6 Zásada primeranosti (zdržanlivosti)	33
5.7 Povinnosť orgánov činných v trestnom konaní byť voči obvinenému nestranný a nezaujatý	35
6. Pôsobnosť prezumpcie neviný	36
7. Prezumpcia neviný verzus právo na informácie	39
7.1 Prezumpcia neviný verzus právo slobodne vyhľadávať, prijímať a rozširovať informácie	39
7.2 Právna úprava poskytovania informácií o trestnom konaní	40
7.2.1 Právna úprava poskytovania informácií o trestnom konaní v Českej republike	40
7.2.2 Odporúčanie č.13 Výboru ministrov Rady Európy o šírení informácií prostredníctvom oznamovacích prostriedkov vo vzťahu k trestnému konaniu	45
7.3 Informovanie o obvinenom a prezumpcia neviný v praxi	46

7.4 Názory v právnej teórii	48
7.5 Zhrnutie problematiky informovania o obvinenom	54
7.6 Návrh riešenia problematiky	55
Záver	57
Použitá literatúra	58
Príloha	60

Motto:

„Je lepšie nechať desať vinných uniknúť, ako nechať jedného nevinného trpieť.“

„It is better that ten guilty persons escape than one innocent suffer.“

Sir William Blackstone

Úvod

Prezumpcia neviný je jednou zo základných zásad trestného konania a uznávaným princípom trestného práva. Súčasne patrí aj medzi základné práva a slobody zaručené v Listine základných práv a slobôd. Formulácie prezumpcie neviný v dokumentoch, v ktorých je obsiahnutá, sa líšia, ich podstata je však rovnaká. Táto zásada stanovuje, že osoba, proti ktorej súd vedie trestné konanie, sa musí pokladať za nevinnú, kým jej vinu nevysloví súd právoplatným odsudzujúcim rozsudkom. Je akýmsi symbolom prístupu štátnej moci k jednotlivcovi, úcty k človeku.

Práve tým, že prezumpcia neviný presúva dôkazné bremeno na štát, poskytuje každej obvinenej osobe ochranu pred zodpovednosťou za trestné činy, ktoré boli spáchané inými osobami. Niekedy aj napriek zdanlivo usvedčujúcim dôkazom, napriek výpovediam mýliacich sa či ovplyvnených svedkov, resp. verejnej mienke, obvinený ešte nemusí byť zároveň páchatelom trestného činu. Prezumpcia neviný, hoci sama osebe nemôže zaručiť spravodlivosť výroku rozsudku, ani určiť obsah subjektívnych názorov sudcov, vyšetrovateľov a ostatných orgánov činných v trestnom konaní o vine, výrazne prispieva k znižovaniu počtu justičných omylov.

Zásada prezumpcie neviný je jednou z dôležitých záruk fungovania demokratickej spoločnosti a predpokladom existencie demokratického právneho poriadku a teda právneho štátu. Púha deklarácia však nestačí, dôležité je, aby sa táto zásada dodržiavala aj v praxi. Dejiny ponúkajú mnoho príkladov, kedy úcta k ľudským právam a slobodám, vyjadrených v právnom poriadku, bola v praxi každodenného života ignorovaná. Preto nie je možné nechať sa uspokojiť dosiahnutým stavom, ale je treba úzkostlivo strážiť napĺňanie toho, čo si demokratický právny štát predsavzal. Pozornosť venovaná práve prezumpcii neviný nebude preto nikdy zbytočne vynaloženým úsilím.

Prácu som rozdelil do siedmych kapitol, ktoré sa ďalej členia na podkapitoly. Po Úvode nasleduje prvá kapitola, v ktorej som sa zameril na históriu prezumpcie neviný. Druhá kapitola pojednáva o právnych prameňoch, resp. dokumentoch, v ktorých je prezumpcia neviný zakotvená. Veľká časť tejto kapitoly je venovaná postaveniu prezumpcie neviný v komunitárnom práve. V tretej kapitole som sa venoval právnej povahe a štvrtá kapitola

pojednáva o prezumpcii nevinny ako o základnej zásade trestného konania. Nasleduje piata kapitola, v ktorej som sa zamerail na obsah prezumpcie nevinny a jednotlivé dôsledky, ktoré z nej vyplývajú. V šiestej kapitole som skúmal pôsobnosť prezumpcie nevinny a v siedmej kapitole som rozoberal vzťah medzi prezumpciou nevinny a právom na informácie. Práca je zakončená Záverom a Zoznamom použitej literatúry, z ktorej som vychádzal.

Na tomto mieste uvediem ešte jednu poznámku k terminológií, ktorú v práci používam. Významným pojmom pre tému tejto práce je osoba, proti ktorej sa vedie trestné konanie. Podľa trestného poriadku je v priebehu trestného konania označovaná ako podozrivý, obvinený, obžalovaný a odsúdený. Tieto pojmy majú svoj presný význam, ktorý odráža postavenie osoby, proti ktorej sa trestné konanie vedie, v tej ktorej fáze procesu. Tam, kde nezáleží na striktnom odlišení procesného postavenia tejto osoby, používam v mojej práci označenie obvinený.

Chcem poďakovať svojmu konzultantovi Prof. JUDr. Pavlovi Šámalovi, Ph.D. za pomoc, všetky rady a podnety, ktoré mi pri práci poskytol.

1. História prezumpcie neviný

Prezumpcia neviný patrí dnes bezpochyby medzi jednu z najvýznamnejších zásad trestného práva procesného. Aby sme význam a úlohu tejto zásady v súčasnom trestnom práve pochopili, musíme si v prvom rade uvedomiť, akým historickým vývojom táto zásada prešla. Tak ako sa vyvíja trestný proces, mení sa aj ponímanie zásady prezumpcie neviný. V tejto kapitole sa zameriam na vystopovanie prvých podôb prezumpcie neviný, vznik tejto zásady a jej postupné uplatňovanie sa predovšetkým na európskom kontinente. A to práve z toho dôvodu, že trestné právo procesné v anglo-americkom práve vyrastalo na celkom iných princípoch ako právo kontinentálne.

Samotná myšlienka prezumpcie neviný má svoje miesto v histórii už veľmi dlho. Prvé podoby nájdeme podľa niektorých historikov už v biblických textoch (napr. v Piatej Knihe Mojžišovej – Deuteronomium), či práve starovekých gréckych štátov Sparty a Atén¹. Avšak prvé, nazvime to, všeobecné povedomie tohto inštitútu datujeme od čias rímskeho práva. Spomeniem aspoň niektoré citácie:

„Nech každý žalobca pochopí, že nemá pristúpiť k trestom, pokiaľ tie nebudú osvedčené riadnymi dôkazmi či presvedčivými dokumentmi, alebo nepriamymi dôkazmi, ktoré sa rovnajú nepochybnému dôkazu a sú jasnejšie ako deň samotný“ Code, L. IV, T. XX, 1, 1. 25.²

Známy je aj Trajánov výrok, adresovaný Juliovi Frontonovi, že: *„Žiadny človek by nemal byť odsúdený za trestný čin vo svojej neprítomnosti, pretože je lepšie nechať zločin vinníka nepotrestaný, ako odsúdiť nevinného.“* Dig.L.XLVIII, Tit.19, 1.5.³

„Vo všetkých prípadoch pochybností je treba uprednostniť najmilosrdnejší výklad faktov.“ Dig.L.L, Tit. XVII, 1.56.⁴

Na tomto mieste spomeniem ešte Ammiana Marcellia a jeho anekdotu o cisárovi Juliánovi, ktorá iba potvrdzuje prenikanie myšlienky prezumpcie neviný do rímskeho práva: *Numerius, guvernér Narbonie, bol súdený pred cisárom a súd, v rozpore s vtedajším zvykom, bol verejný. Numerius sa po celý čas hájil iba popieraním svojej viny, pričom žiadne dostatočné dôkazy proti nemu neboli predložené. Jeho protivník Delphidius („vášnivý muž“), pozorujúc, že neúspech obžaloby je neodvratný, sa neovládal a zvolal: „Ó, slávny César, ak*

¹ <http://www.talkleft.com/story/2003/01/12/153/23800> (10.2.2008)

² tamtiež

³ tamtiež

⁴ tamtiež

stačí popierať, čo sa stane s vinnými?“ Na to Cézár odpovedal: „Ak postačí obviňiť, čo sa stane s nevinnými?“ Rerum Gestarum, L.XVIII, c.1.⁵

Prezumpcia nevinny, rovnako ako ďalšie inštitúty rímskeho práva, pretrvali následne aj v práve kánonickom.

Hoci korene tejto myšlienky siahajú do dôb dávno minulých, právna záväznosť a reálne rešpektovanie prezumpcie nevinny sú výsledkom relatívne nedávneho vývoja.

V 16. a 17. storočí bolo európske teritórium ovládané inkvizičným procesom, ktorý sa sformoval na úplnom konci stredoveku a ďalej rozvíjal v dobe feudálneho absolutizmu. Tento proces bol zásadne procesom písomným a neverejným, dokazovanie bolo založené výhradne na písomných dôkazoch podľa zásady: „čo nie je v aktoch, nie je na svete“ (*quod non est in acta, non est in mundo*). Zabudnúť nemožno ani na využívanie tortúry, teda práva útrpného. Namiesto zásady prezumpcie nevinny sa používalo fyzické násilie, ktorým sa vymáhala priznanie obvineného. Tortúra sa tak stala bežným a charakteristickým druhom dokazovania v inkvizičnom procese a priznanie sa na mučidlách bolo považované za tzv. korunný dôkaz. Platila zásada: „Hoci má byť každý považovaný za nevinného (*etsi enim quilibet preasumatur innocens*), kvôli potrebe zistiť pravdu je nevyhnutné používať mučidlá“.⁶ V inkvizičnom procese bol obžalovaný nútený pred súdom dokazovať svoju nevinu, v tomto období dejín sa tak vychádzalo z princípu prezumpcie viny. Táto zásada príznačná pre inkvizičný proces spočívala v tom, že orgány činné v trestnom konaní považovali obvineného za vinného, pokiaľ jeho nevina nebola preukázaná. Ťarcha dokazovania tak bola prenesená na obvineného, ktorý mal v celom procese neobyčajne ťažké postavenie. Napr. nesmel mať obhajcu a o pripustení dôkazov rozhodoval bezvýhradne sudca, ktorý bol súčasne aj žalobcom, aj obhajcom. Inkvizičné súdnictvo však poznalo aj zvláštnu formu rozhodnutia, tzv. prepustenie z inštancie (*absolutio ab instantia*), keď obžalovaný nebol ani odsúdený, ani oslobodený, ale ponechaný v podozrení, tzv. „na voľnej nohe“ s tým, že sa proces mohol kedykoľvek obnoviť, ak sa objavili nové usvedčujúce dôkazy.⁷

Inkvizičný proces bol neskôr nahradený obžalovacou zásadou, čo však neprebehlo jednorázovo, ale postupne. Táto zmena bola veľmi radikálna a trestné právo procesné od základov zmenila.

⁵ tamtiež

⁶ Štěpán, J.: K právu obvineného odepřít výpověď, Evropský soud pro lidská práva a domněnka nevinny, Pocta Otovi Novotnému, Codex Bohemia, Praha, 1998, str.234

⁷ Malý, K. a kolektiv autorů: Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Linde Praha, a.s., Praha, 2003, str.195

Prezumpcia nevinny bola známa už veľmi dlho, a to ako dôsledok romanistickej zásady praesumptio boni viri, teda zásady, podľa ktorej treba na každého nazerať ako na poriadneho človeka a to až do okamihu, kedy sa ukáže opak. **Jan Štěpán**, vo svojom článku *Minulost a budoucnost evropského trestního řízení*,⁸ uvádza Beccariovu knižku O zločinoch a trestoch z roku 1764, kde sa v kapitole XII píše: „*Nikto nemůže být považovaný za vinného před rozhodnutím soudu... ten, koho trestný čin nebol dokázaný, je pred zákonom nevinný.*“⁹ V Deklarácii práv človeka a občana, pochádzajúcej z Veľkej francúzskej revolúcie z roku 1789 bola v článku 9 formulovaná zásada: „*Keďže každý má právo byť považovaný za nevinného, pokiaľ nebol odsúdený, má byť každá tvrdosť, ktorá nie je nutná k zaisteniu jeho osoby, ak je nevyhnutné vziať niekoho do väzby, prísne potlačená.*“¹⁰ Tento článok 9 Deklarácie bol však podľa Štěpána považovaný za kultúrne historickú zaujímavosť a nie za prameň práva.¹¹ Naopak, **Lachout** chápe prezumpciu nevinny ako znovu objavenú starú rímsku zásadu, ktorá sa stala zárukou osobnej slobody – politickou deklaráciou, ktorá mala zabráňovať krutostiam absolutistického inkvizičného súdnictva.¹² Zásada prezumpcie nevinny bola výslovne zakotvená aj vo francúzskej Ústave z roku 1793 a potom sa na dlhé roky z veľkých európskych právnych poriadkov vytratila. Príčinou bol najmä stále veľký vplyv inkvizičného procesu.

Na tomto mieste si predsa dovoľím drobný exkurz do anglo-amerického práva, kde sa k prezumpcii nevinny viaže najmä významný rozsudok Najvyššieho súdu Spojených štátov z roku 1895 vo veci **Coffin vs. Spojené štáty**, 156 U.S. 432; 15 S. Ct. 394. V prípade Coffin súd rozhodol tak, že na žiadosť obžalovaného súd nielenže musí informovať o dôkaznej povinnosti žalobcu, t.j. obžalovaný nesmie byť odsúdený, pokiaľ vláda jeho vinu nedokáže nad všetku pochybnosť, ale musí informovať aj o prezumpcii nevinny, a to oboznámením poroty, že obžalovaný sa považuje za nevinného. Princíp prezumpcie nevinny v prospech obvineného je nepochybné, samozrejme a základné právo a jeho vynucovanie sa opiera o základy nášho trestného práva.

Nové myšlienky osvietenstva a liberalizmu, vzostup medzinárodného práva po roku 1945 a stále väčší význam individuálnych ľudských práv a slobôd mali veľký vplyv na nové politické a štátoprávne usporiadanie v Európe. Odrazili sa aj v novom ponímaní trestného práva a trestného procesu, v ktorom sa čoraz viac začali uplatňovať nové základné zásady,

⁸ Štěpán, J.: K právu obviněného odepřít výpověď, Evropský soud pro lidská práva a domněnka nevinny, Pocta Otovi Novotnému, Codex Bohemia, Praha, 1998, str.234

⁹ tamtiež

¹⁰ tamtiež

¹¹ tamtiež

¹² Lachout, V.: K pojetí presumpce nevinny, Právník č.6/1967, Praha, 1967, str. 947

ktoré boli v priamom protiklade k zásadám starého inkvizičného procesu. Postupné prijímanie týchto zásad, vrátane prezumpcie nevinoty, do ústavných predpisov jednotlivých štátov, iba zdôrazňuje nesporný fakt ich trvalej hodnoty a významu pre moderný trestný proces v demokratických právnych štátoch. Z najvýznamnejších medzinárodných dokumentov ide najmä o Všeobecnú deklaráciu ľudských práv prijatú OSN v roku 1948, Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd prijatý Radou Európy v roku 1950 a Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach z roku 1966 a ďalšie medzinárodné zmluvy, ktoré sa stali pre ratifikujúce štáty právne záväzné. Vďaka týmto dokumentom dochádzalo k rôznym formám recepcie prezumpcie nevinoty do vnútroštátneho práva. Od tohto momentu sa stala prezumpcia nevinoty v mnohých právnych poriadkoch na európskom kontinente skutočne uznávanou zásadou a ako súčasť pozitívneho platného práva začala byť uplatňovaná aj v praxi. Oproti uznávanej zásade prezumpcie viny ešte z inkvizičného procesu, bude od tejto chvíle teda platiť, že obvinený sa považuje za nevinného, pokiaľ nie je dokázaný opak na základe súdneho rozhodnutia.

Z hľadiska medzinárodného práva je dôležité spomenúť ešte **XII. Medzinárodný kongres trestného práva v Hamburgu** z roku 1979, kde bola schválená rezolúcia týkajúca sa domnienky nevinoty a ktorá definovala základné aspekty tejto zásady: Domnienka nevinoty je základný princíp uplatňovania trestného práva a obsahuje okrem iného nasledujúce:

- a) Nikto nesmie byť odsúdený alebo právnu formou prehlásený vinným, pokiaľ proti nemu nebolo zákonným postupom vedené trestné konanie.
- b) Nikomu nesmie byť uložený trest alebo rovnako závažná sankcia, pokiaľ jeho vina nebola preukázaná v súlade so zákonom.
- c) Od nikoho nesmie byť požadované, aby dokazoval svoju nevinu.
- d) V pochybnostiach musí konečné rozhodnutie vyznieť v prospech obvineného.¹³

Prvotné politicko-právne chápanie zásady prezumpcie nevinoty vzniklo teda ako potreba garancie ochrany práv obvineného. Vplyvom nového nazerania na ľudské práva a základné ľudské hodnoty dostala aj prezumpcia nevinoty celkom nový zmysel. Ako už bolo uvedené vyššie, obvinený sa považuje za nevinného, pokiaľ nie je dokázaný opak na základe súdneho rozhodnutia.

¹³ Štěpán, J.: K právu obviněného odepřít výpověď, Evropský soud pro lidská práva a domněnka nevinoty, Pocta Otovi Novotnému, Codex Bohemia, Praha, 1998, str.237

2. Právne pramene

2.1 Vnútroštátne právne predpisy

Prvé faktické zakotvenie zásady prezumpcie nevinny sa v bývalom Československu objavilo v roku 1956 v **zákone č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním**, a to spolu s ďalšími základnými zásadami trestného procesu. Tieto zásady boli formulované v ustanovení § 2, zásada prezumpcie nevinny konkrétne v odstavci 6 takto: *„Dokial právoplatným odsudzujúcim rozsudkom súdu nie je vyslovená vina, nemožno na osobu, proti ktorej sa vedie trestné konanie, hľadiet ako by bola vinná.“*

V súčasnej dobe je princíp prezumpcie nevinny vyjadrený v **Listine základných práv a slobôd**,¹⁴ konkrétne v čl. 40 odst. 2, kde sa uvádza: *„Každý, proti komu sa vedie trestné konanie, sa pokladá za nevinného, kým sa právoplatným odsudzujúcim rozsudkom súdu nevyšlovi jeho vina.“* Prezumpcia nevinny sa tak stáva inštitútom, ktorý je upravený a chránený normou s najvyššou právnou silou. Ústavné zakotvenie tejto zásady je však záležitosťou relatívne novou, predchádzajúce ústavy prezumpciu nevinny výslovne neuvádzali. Aj napriek tomu, že prezumpcia nevinny bola súčasťou zákona č. 64/1956 Sb., ako je uvedené vyššie, v Ústave Československej socialistickej republiky z roku 1960 sa neobjavila. Táto skutočnosť je iba odrazom vtedajšieho chápania ľudských práv a slobôd socialistickým režimom. Do ústavného poriadku tak bola prezumpcia nevinny vtelená až prijatím ústavného zákona č. 23/1991 Sb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd, čím došlo nepochybne k zdôrazneniu jej mimoriadneho významu medzi ostatnými základnými zásadami trestného konania.

Ďalej je prezumpcia nevinny vyjadrená v § 2 odst. 2 **zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)**:¹⁵ *„Dokial právoplatným odsudzujúcim rozsudkom súdu nie je vyslovená vina, nemožno na toho, proti komu sa vedie trestné konanie, hľadiet ako by bol vinný.“* Okrem tejto zásady sú v § 2 trestného poriadku formulované aj ďalšie základné zásady trestného konania, konkrétne zásada stíhania iba zo zákonných dôvodov - § 2 odst. 1, zásada legality - § 2 odst. 3, zásada oficiality, rýchlosti, primeranosti - § 2 odst. 4, zásada materiálnej pravdy, zásada vyhľadávacia - § 2 odst. 5, zásada voľného hodnotenia dôkazov - § 2 odst. 6, zásada spolupráce so záujmovými združeniami občanov - § 2 odst. 7, zásada obžalovacia - § 2 odst. 8, zásada verejnosti - § 2 odst. 10, zásada ústnosti - § 2 odst.

¹⁴ Listina základných práv a slobôd z dňa 16.12.1992 (zákon č. 2/1993 Sb.), ďalej ako Listina

¹⁵ ďalej ako trestný poriadok

11, zásada bezprostrednosti - § 2 odst. 12, zásada zabezpečenia práva na obhajobu - § 2 odst. 13. O vzťahu prezumpcie neviny k týmto ďalším základným zásadám trestného konania bude pojednané nižšie v kapitole 4.2.

2.2 Medzinárodné zmluvy

Úvodom tejto podkapitoly je dôležité poukázať na článok 10 Ústavy Českej republiky¹⁶, podľa ktorého sú vyhlásené medzinárodné zmluvy, kratifikácií ktorých dal súhlas Parlament a ktorými je Česká republika viazaná, súčasťou právneho poriadku. Toto ustanovenie ďalej hovorí o tom, že v prípade ak medzinárodná zmluva stanoví niečo iné ako zákon, použije sa medzinárodná zmluva.

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach upravuje princíp prezumpcie neviny v čl. 14 odst. 2: „Každý, kto je obvinený z trestného činu, považuje sa za nevinného, pokiaľ nie je zákonným spôsobom preukázaná jeho vina.“¹⁷

Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd vo svojom článku 6-Právo na spravodlivý proces odst. 2 uvádza: „Každý, kto je obvinený z trestného činu, považuje sa za nevinného, dokiaľ jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom.“¹⁸ Takto vyjadrená zásada prezumpcie neviny má nesporne dôležitý význam pre riadne a zákonne realizované celé trestné konanie. Z tohto dôvodu je celkom logicky zaradená do článku deklarujúceho právo na spravodlivý proces.

Ustanovenia vyššie uvedených medzinárodných zmlúv sa líšia od vnútroštátnych predpisov vo formulácií okamihu konca platnosti prezumpcie neviny. Kým v Ústave a trestnom poriadku sa hovorí o právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku, Pakt a Dohovor uvádzajú preukázanie viny zákonným spôsobom. Táto odlišnosť je spôsobená tým, že medzinárodné zmluvy musia logicky vychádzať z rôznorodosti právnych poriadkov. Napríklad v štátoch s anglo-americkým typom trestného procesu prevažujúca väčšina trestných konaní končí priznaním viny obžalovaného (*guilty plea*), teda nie odsudzujúcim rozsudkom.¹⁹

¹⁶ Ústava Českej republiky z dňa 16.12.1992 (zákon č. 1/1993 Sb.), ďalej ako Ústava

¹⁷ Vyhláška ministerstva zahraničných vecí č. 120/1976 Sb., ďalej ako Pakt

¹⁸ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., ďalej ako Dohovor

¹⁹ Šámaľ, P.: Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, Codex Bohemia, Praha, 1999, str. 162 a násl.

Prijatím Dohovoru sa signatárske štáty, Českú republiku nevynímajúc, zaviazali k dodržovaniu základných ľudských práv a slobôd. Zároveň sa zaviazali umožniť každému, kto je obvinený z trestného činu, obrátiť sa na Európsky súd pre ľudské práva, sídliači v Štrasburgu, aby tento preskúmal, či nedošlo k porušeniu zásady prezumpcie neviny. Zásadne sa dá obrátiť na Európsky súd pre ľudské práva v prípade, že sa dotyčná osoba cíti byť skrátaná rozhodnutím vnútroštátnych orgánov na svojich ústavne zaručených právach a slobodách, ale iba za predpokladu, že predtým vyčerpala všetky dostupné opravné prostriedky, ktoré jej poskytuje domovský právny poriadok. Vo svojej bohatej judikatúre sa Európsky súd pre ľudské práva viackrát vyjadroval aj k otázke dodržiavania článku 6 odstavca 2 Dohovoru.²⁰

Zásadu prezumpcie neviny ďalej nájdeme vo **Všeobecnej deklarácii ľudských práv** prijatej na Valnom zhromaždení Organizácie spojených národov dňa 10.12.1948 vo forme rezolúcie 217/III A. Článok 11 odst. 1 znie: *„Každý, kto je obvinený z trestného činu, má právo byť považovaný za nevinného, pokiaľ sa nepreukázala jeho vina vo verejnom konaní, v ktorom sa mu dali všetky záruky potrebné na jeho obranu.“*. Táto deklarácia však nemá povahu právne záväznej medzinárodnej zmluvy.

2.3 Prezumpcia neviny v komunitárnom práve

Charta základných práv Európskej únie bola slávnostne vyhlásená a prijatá vo forme spoločnej deklarácie Európskeho parlamentu, Európskej rady a Európskej komisie 7.12.2000 v Nice. Charta základných práv Európskej únie je skôr politickou deklaráciou, ktorej právna záväznosť však chýba. Prezumpcia neviny je vyjadrená konkrétne v Kapitole VI. – Spravodlivosť, v článku 48 odst. 1: *„Každý, kto bol obvinený, sa považuje za nevinného dovtedy, kým mu nie je preukázaná vina podľa zákona.“*

Návrh **Zmluvy zakladajúcej Ústavu pre Európu** z roku 2003, ako nového základného dokumentu Európskej únie, mal za cieľ nahradiť zložitú štruktúru zmlúv Európskej únie jediným právnym predpisom. V návrhu boli tiež zapracované nové ustanovenia a niekoľko zásadných zmien vo fungovaní Európskej únie oproti predchádzajúcemu stavu. V niektorých krajinách o návrhu rozhodovali národné parlamenty, v iných boli k rozhodovaniu vypísané referendá, inde k rozhodovaniu o tejto zmluve ani

²⁰ Z novších rozhodnutí napr. Garyeki vs. Poľsko, 2007; Geerings vs. Holandsko, 2007; alebo Nešťák vs. Slovenská republika, 2007

nedošlo. Proces ratifikácie ale skončil potom, čo Zmluvu zakladajúcu Ústavu pre Európu v referende odmietlo Francúzsko a neskôr aj Holandsko. Návrh upravoval prezumpciu nevinu v Hlave VI. – Súdnictvo, v článku II – 48 odst. 1: „*Na každého obvineného sa vzťahuje prezumpcia nevinu dovtedy, kým mu nie je preukázaná vina podľa zákona.*“.

Počas nemeckého predsedníctva v roku 2007 sa však objavil návrh **Lisabonskej zmluvy (Reformnej zmluvy)**, ktorá by prevzala podstatnú časť textu neratifikovanej Zmluvy zakladajúcej Ústavu pre Európu a zapracovala ju do súčasných zakladajúcich zmlúv Európskej únie, ktoré inak zostávajú v platnosti. Na rozdiel od predchádzajúceho návrhu, ktorý počítal s nahradením súčasných zmlúv, má Reformná zmluva teda súčasne zakladajúce zmluvy Európskej únie iba zmeniť. Táto zmluva však vstúpi do platnosti iba vtedy, ak ju ratifikuje všetkých 27 členských štátov Európskej únie (K dňu 8.2.2008 sa tak zatiaľ stalo postupne v Maďarsku, Slovinsku, na Malte, v Rumunsku a vo Francúzsku)

Lisabonská zmluva navyše zaručuje presadzovanie **Listiny základných práv a slobôd**.²¹ Európska únia tak prijíma súbor občianskych, politických, hospodárskych a sociálnych práv, ktoré budú záväzné nielen pre samotnú úniu a jej orgány, ale aj pre členské štáty, pokiaľ ide o uskutočňovanie právnych predpisov Európskej únie. Listina základných práv a slobôd týmto získava rovnaké právne postavenie ako zakladajúce zmluvy Európskej únie. Základné práva rozdeľuje do týchto šiestich hláv: dôstojnosť, slobody, rovnosť, solidarita, občianske práva a súdnictvo. Prezumpcia nevinu je zakotvená v Hlave VI. – Súdnictvo, v článku 48 odst. 1: „*Každý obvinený sa považuje za nevinného, dokiaľ jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom.*“.

Z dielne Európskej komisie pochádza aj **Zelená kniha o prezumpcii nevinu**²². Už v preambule tohto dokumentu sa konštatuje, že prezumpcia nevinu je jedným zo základných práv zakotvených v Dohovore a Charte základných práv Európskej únie a ďalej sa odvoláva na článok 6 Zmluvy o Európskej únii²³, podľa ktorého Únia rešpektuje základné ľudské práva, ktoré zaručuje Dohovor a ktoré vyplývajú z ústavných tradícií členských štátov. Cieľom Európskej komisie bolo zistiť, či je prezumpcia nevinu chápaná rovnako v celej Európskej únii, skúmať jej význam a význam práv, ktoré z nej vyplývajú. Plánom Európskej komisie je následne zvážiť zahrnutie týchto práv do návrhu rámcového rozhodnutia o zárukách

²¹ prijatá v Lisabone dňa 12.12.2007, 2007/C 303/01

²² prijatá v Bruseli v apríli roku 2006, KOM (2006) 174 v konečnom znení

²³ prijatá v Maastrichte v roku 1991, 92/C191/01

zákonného obstarávania a vykonávania dôkazov, ak sa to v rámci konzultácií ukáže ako potrebné.

Ako vyplýva zo Zmluvy o Európskej únii, jedným z cieľov Únie je rozvíjať úzku spoluprácu v oblasti spravodlivosti a vnútorných vecí.²⁴ V roku 1999 boli vo fínskom Tampere stanovené priority EÚ v oblasti spravodlivosti na obdobie nasledujúcich piatich rokov.²⁵ „Základným kameňom“ tejto oblasti a hlavnou formou justičnej spolupráce sa stalo vzájomné uznávanie súdnych rozhodnutí, ato trestných súdov na všetkých stupňoch. Európski občania by tak mohli očakávať rovnocenné záruky v celej Európskej únii.²⁶ V roku 2003 bola prijatá Zelená kniha o procesných zárukách, po ktorej bol v roku 2004 prijatý návrh rámcového rozhodnutia.²⁷ Záruky zákonného obstarávania a vykonávania dôkazov, ktorých sa tieto texty netýkali, museli byť preto preskúmané v rámci druhej fázy konzultácií. Práve Zelená kniha o prezumpcii neviny bola súčasťou týchto konzultácií o dôkazoch. Postavenie zásady prezumpcie neviny sa odlišuje v závislosti od právneho systému. Európska komisia ju zahrnila medzi záruky zákonného obstarávania a vykonávania dôkazov. V mnohých právnych systémoch totiž niektoré práva, ktoré sú spájané s prezumpciou neviny, súvisia s dôkazmi (napríklad svedectvo a listinné dôkazy). Záujmom Komisie bolo zhodnotiť, či cezhraničné prípady prinášajú v tejto oblasti osobitné problémy, a zároveň či je možné zvýšiť vzájomnú dôveru právnymi predpismi Európskej únie.

V Zelenej knihe o prezumpcii neviny Európska komisia poukazuje na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva, kde sa nachádzajú usmernenia týkajúce sa základných prvkov prezumpcie neviny. Napr. takéto právo sa priznáva iba osobe, proti ktorej „*bolo vznesené obvinenie*“²⁸. Obvinený sa musí považovať za nevinného, pokiaľ štát, prostredníctvom vyšetrovacích orgánov, nepredloží dostatočné dôkazy, ktorými presvedčí nezávislý a nestranný súd o jeho vine. Prezumpcia neviny „*predpokladá... že by členovia súdu nemali vychádzať z vopred vytvoreného názoru, že obvinený spáchal trestný čin*“²⁹. Žiaden súd by nemal uznať obvineného za vinného pred tým, ako mu túto vinu preukáže. Nikto nemôže byť vzatý do vyšetrovacej väzby s výnimkou závažných dôvodov. Ak sa niekto nachádza vo vyšetrovacej väzbe, podmienky takejto väzby by mali zodpovedať jeho

²⁴ Hlava I, článok B Zmluvy o Európskej únii

²⁵ Závery Predsedníctva Európskej rady z Tampere, 15. a 16. októbra 1999

²⁶ Oznámenie Komisie „Smerom k priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti: ...procesné pravidlá by mali vo všeobecnosti poskytovať rovnocenné záruky zabezpečujúce, aby neboli prípady riešené nerovnomerne v závislosti od súdu, pred ktorým je daná vec prejednávaná...“ a „...pravidlá môžu byť rozdielne za predpokladu, že sú rovnocenné“. KOM (1998) 459, z dňa 14. júla 1998

²⁷ KOM (2003) 75 a KOM (2004) 328

²⁸ X vs. Nemecko č. 4483/70 -žaloba bola zamietnutá

²⁹ Barberà, Messegué a Jabardo vs. Španielsko, A 146 (1989), bod 77

predpokladanej neviny. Štát musí preukázať jeho vinu a akákoľvek pochybnosť by mala byť v prospech obvineného. Obvinený by mal mať právo odoprieť vypovedať. Všeobecne sa nevyžaduje, aby predložil dôkazy vo svoj neprospech. Majetok obvineného by nemal byť skonfiškovaný bez riadneho konania.³⁰

Európska komisia tak dala možnosť členským štátom vyjadriť k tejto téme svoje stanovisko, a to položením celkovo deviatich otázok týkajúcich sa prezumpcie neviny, jej aplikácie v domovskom právnom poriadku a prípadnej úniovej legislatívy v tejto oblasti. Česká republika túto príležitosť využila a vo svojom stanovisku vypracovanom Ministerstvom spravodlivosti Českej republiky uviedla, že na základe Zelenej knihy doposiaľ nenadobudla presvedčenie, že by prípadný inštrument bol v súlade so zásadou subsidiarity a že záväzné spoločné pravidlá na úrovni Európskej únie sú nutné. V stanovisku sa uvádza, že samotná Česká republika nemá s cezhraničnou aplikáciou prezumpcie neviny problémy a z tohto dôvodu by preferovala ponechanie súčasného stavu.³¹ Pre porovnanie v stanovisku Slovenskej republiky sa v závere podobne konštatuje, že sa nejaví ako nevyhnutné upravovať problematiku prezumpcie neviny osobitnými právnymi nástrojmi Európskej únie.

³⁰ Zelená kniha o prezumpcii neviny, 2. Čo je prezumpcia neviny?

³¹ Stanovisko Českej republiky k zelenej knihe o prezumpcii neviny, Ministerstvo spravodlivosti Českej republiky, v Praze dne 8.6.2006

3. Právna povaha prezumpcie nevinny

Otázka právnej povahy prezumpcie nevinny bola a je predmetom odborných diskusií. Konkrétne, či sa jedná skutočne o prezumpciu, alebo o právnu domnienku. Podľa náuky občianskeho práva sú právne domnienky a fikcie zákonom stanovené konštrukcie, ktoré zaväzujú súd, poprípade iný rozhodujúci orgán, aby bezpodmienečne alebo podmienene predpokladal existenciu niečoho, o čom nie je isté, že je, alebo je dokonca isté, že nie je. Na základe tejto podmienenej záväznosti potom rozdeľujeme domnienky na vyvrátiteľné a nevyvrátiteľné. Pri nevyvrátiteľných domnienkach je neprípustný dôkaz opaku a k vyvrátiteľným bude súd prihliadať iba dovtedy, kým nebudú vyvrátené. Naproti tomu, právna fikcia je teoretická konštrukcia, ktorá za určitých okolností finguje právnu skutočnosť, ktorá v skutočnosti nenastala. Rozdiel medzi fikciou a právnu domnienkou je v tom, že domnienky vychádzajú najmä z určitých ľudských skúseností a poznatkov, podľa ktorých skutočnosť domnienkou predpokladaná väčšinou existuje. Akú právnu povahu má teda prezumpcia nevinny?

V odbornej literatúre či vedeckých časopisoch nachádzame na problematiku právnej povahy prezumpcie nevinny viaceré rozličných názorov, avšak dominantné postavenie medzi nimi zaujímajú dva smery: Podľa niektorých odborníkov je nutné prezumpciu nevinny v trestnom konaní považovať za právnu domnienku, pričom zástancovia druhej teórie hovoria, že prezumpcia nevinny je princípom trestného konania, a zároveň dodávajú, že právne domnienky sú povahy trestného procesu cudzie.³²

Medzi predstaviteľov prvej teórie patrí napríklad **Ivan Bystřina**, ktorý nerobí rozdiel medzi prezumpciou nevinny a ostatnými právnymi prezumpciami, avšak na druhej strane pripúšťa, že prezumpcia nevinny má svoje zvláštnosti, ktorými sa od ostatných prezumpcií líši. Jej platnosť nastáva ex lege a a priori. Svoje odborné stanovisko opiera Bystřina o poznatky trestného konania a vychádza pritom zo základnej podmienky každého štátu, ktorá považuje jedinca za riadneho dokiaľ nebude dokázaný opak - praesumptio boni viri. Bystřina tvrdí, že v trestnom konaní je treba dokázať vinu danej osoby, aby potom mohol byť vyslovený odsudzujúci rozsudok, ktorý okamihom nadobudnutia právoplatnosti platnosť prezumpcie nevinny ruší.

³² Cisařová, D.: Presumpce nevinny jako základní zásada trestního řízení v demokratickém státě (úvahy a podněty pro rekonstrukci), Trestní právo č. 4/1998, Praha, 1998, str. 4

K zástancom opačného stanoviska patril okrem iných aj **Štorch**. Tento a ďalší odborníci presadzujú názor, že prezumpcia neviný je svojou povahou princípom konania a nie právnou domnienkou.

Pri bližšom porovnaní prezumpcie neviný s vyvrátiteľnou domnienkou dospejeme k záveru, že prezumpcia neviný ani nepredpokladá určitú skutočnosť, ani nevyvodzuje jednu skutočnosť z druhej pri existencii ich vzájomnej príčinnej súvislosti. Z tohto porovnania teda môžeme dovodiť, že prezumpcia neviný nie je totožná s vyvrátiteľnou domnienkou, a teda v trestnom práve nie je možné na ňu ako na vyvrátiteľnú domnienku nazerať. K rovnakému záveru prideme aj pri jej porovnaní s nevyvrátiteľnou domnienkou, pretože prezumpcia neviný by musela spájať dve skutočnosti, medzi ktorými nie je žiadna príčinná súvislosť, čo sa však v prípade prezumpcie neviný nedeje. Ak by totiž takéto dve skutočnosti spájala, nemohlo by nikdy dôjsť k vysloveniu viny obžalovaného. Z toho je teda naprosto zrejmé, že sa v prípade prezumpcie neviný nejedná ani o nevyvrátiteľnú domnienku.

J. Fiala zastáva názor, že prezumpcia je logický vzťah. Domnienky pre neho znamenajú vyvodenie určitého záveru z určitých premís tam, kde nie je možné podať prísny logický dôkaz o existencii toho, čo sa uvádza v tvrdení, a to buď vôbec alebo aspoň nie v určitom prípade.³³ Domnienky prichádzajú do úvahy iba pri tvorení nepriamych poznatkov, teda pri logickej forme dokazovania. Tieto nepriame poznatky Fiala označuje za poznatky ostatné, pretože ich platnosť sa opiera o logický vzťah k iným poznatkom. Pritom však medzi jednotlivými poznatkami nejde o vzťah príčinnosti, pretože ten je vlastný vzťahom medzi javmi, kedy jeden jav vyvoláva jav druhý. Podľa Fialu logický vzťah medzi nimi stojí na dvoch dôležitých myšlienkových postupoch, a to na vyvodzovaní dôsledkov (vyvodzovanie záverov z premís) a na dokazovaní téz.

Z vyššie uvedených teoretických názorov môžeme vyvodiť záver, že prezumpcia neviný, tak ako je v platnom právnom poriadku formulovaná, nie je ani vyvrátiteľnou ani nevyvrátiteľnou právnou domnienkou. Nie je vybavená rovnakou vlastnosťou ako ostatné prezumpcie, pretože nemá tú schopnosť, ktorá robí prezumpciu prezumpciou, a to vyvodzovať určitý zákonom stanovený záver zo základu, ktorým je nejaká reálne existujúca skutočnosť.

³³ Fiala, J.: Poznatky soudu při rozhodování v občanskoprávním procesu, Právnické štúdie č. 4/1962, Praha, 1962, str. 665

Tento názor zdieľa aj **prof. Císařová**: „Je zřejmé, že prezumpcia nevinny je v našom právnom poriadku formulovaná ako vyvrátiteľná domnienka, touto domnienkou však nie je, pretože nespĺňa základné predpoklady vyvrátiteľnej domnienky, a to vyvodenie jednej skutočnosti z iných skutočností na základe určitých, či už príčinných alebo logických, vzťahov.“³⁴

Je potrebné zdôrazniť aj skutočnosť, že prezumpcia nevinny sa neobmedzuje iba na proces dokazovania, ako je tomu v prípade vyvrátiteľných právnych domniek, ale naopak je prítomná v každej fáze trestného procesu ako celku. **Prezumpciu nevinny je teda treba považovať za procesnú zásadu, resp. princíp, ktorý zaručuje objektívny postoj k obvinenému v rámci trestného konania.** Tomuto zodpovedá aj jej zaradenie v § 2 trestného poriadku.

³⁴ Císařová, D.: Princip presumpce nevinny, Stát a právo č. 10/1964, Academia, Praha, 1964, str. 130-132

4. Prezumpcia neviný ako základná zásada trestného konania

4.1 Základné zásady trestného konania

Ako už bolo uvedené vyššie, prezumpcia neviný je upravená v § 2 odst. 2 trestného poriadku, ktorý je nazvaný **Základné zásady trestného konania**. Niektoré zásady sú obsiahnuté aj v Ústave alebo Listine, medzi nimi aj prezumpcia neviný. Práve toto ústavné zakotvenie prezumpcie neviný v našom právnom poriadku zdôrazňuje jej veľký význam v trestnom konaní. V tejto súvislosti však treba dodať, že z ústavnej zásady prezumpcie neviný ale nevyplýva zákaz určitých obmedzení obžalovaného, ktoré je tento povinný strpieť. Orgány činné v trestnom konaní totiž môžu dospieť k subjektívnemu presvedčeniu o tom, že osoba, proti ktorej sa vedie trestné konanie, spáchala trestný čin a môžu tak voči nej uplatniť zákonom stanovené prostriedky (napr. väzbu, domovú prehliadku atď), ak je použitie týchto prostriedkov nevyhnutné k splneniu účelu trestného konania.³⁵ Rôznorodé zákonné obmedzenia a opatrenia, ktoré je obvinený povinný strpieť, resp. rešpektovať, však zásadu prezumpcie neviný nenarušujú, keďže ich účelom nie je ani zistenie a ani vyhlásenie viny obžalovaného.³⁶

Základné zásady trestného konania možno definovať ako východiská tvorby, interpretácie a aplikácie systému trestnoprávnych procesných noriem, ktoré vychádzajú predovšetkým z Ústavy. Ide o vedúce právne idey, ktorým toto postavenie priznáva zákon. Sú základom, na ktorom je vybudovaná celá organizácia trestného konania a úprava pôsobnosti orgánov činných v trestnom konaní.³⁷ Niektoré zo zásad sa uplatňujú v priebehu celého trestného konania (napríklad právo na obhajobu, prezumpcia neviný), iné len v určitých procesných štádiách. Niektoré zásady zaväzujú všetky orgány činné v trestnom konaní, iné sa vzťahujú len na činnosť konkrétnych orgánov (napr. štátneho zástupcu).

Význam základných zásad trestného práva procesného je vo funkciách, ktoré tieto zásady plnia a o ich význame tiež vypovedá účel tej ktorej konkrétnej zásady. V prvom rade ide o funkciu poznávaciu, keďže zásady nám umožňujú správne rozpoznáť zmysel a podstatu trestného poriadku a jeho jednotlivých noriem. Ďalej sú významné z hľadiska interpretácie a aplikácie zákona v konkrétnych podmienkach praxe (funkcia interpretačná a aplikačná). Rovnako sú významné aj pre tvorbu práva, keďže aj nové právne inštitúty musia samozrejme vychádzať z týchto zásad a byť s nimi v súlade (funkcia zákonodarná). Novšie pramene

³⁵ Šámal, P. a kolektív: Trestní řád, komentář – díl I, 5. vydání, C.H.Beck, Praha, 2005, str. 16

³⁶ Drgonec, J.: Základné práva a slobody podľa Ústavy SR, Zväzok 2, MANZ, Bratislava, 1999, str. 311-312

³⁷ Císařová, D., Fenyk, J. a kolektív: Trestní právo procesní, 3. aktualizované a rozšířené vydání, Linde Praha, a.s., Praha, 2004, str. 57

uvádzajú funkciu vnútornú, vonkajšiu a aj kontrolnú. Pri používaní trestného poriadku tak musíme mať tieto základné princípy vždy na mysli, vychádzať z nich pri každej interpretácii či aplikácii príslušného ustanovenia.

Základné zásady trestného konania tradične rozdeľujeme podľa ich obsahu na:

- a) všeobecné zásady (napr. zásada stihania len zo zákonných dôvodov),
- b) zásady začatia trestného konania (napr. zásada oficiality),
- c) zásada verejnosti,
- d) zásady dokazovania (napr. vyhľadávacia zásada, zásada prezumpcie nevinny, zásada bezprostrednosti a ústnosti, zásada voľného hodnotenia dôkazov) a
- e) zásada materiálnej pravdy, resp. zásada náležitého zistenia skutkového stavu.³⁸

Výpočet zásad v ustanovení § 2 trestného poriadku však nie je kompletný. Vzhľadom k ich mimoriadnemu významu vtelil zákonodarca niektoré z nich aj do právnych noriem vyššej právnej sily – do ústavnoprávnych noriem, konkrétne napr. článok 96 Ústavy, články 8, 37, 38 a 40 Listiny. Ďalšie zásady nájdeme napr. v zákone č. 6/2002 Sb., o súdech, prísediacich a státní správe súdov a o zmene niektorých ďalších zákonov.³⁹ Ide najmä o základné zásady týkajúce sa organizácie súdnictva, napr. zásada menovania sudcu do funkcie bez časového obmedzenia⁴⁰, zásada nezávislosti a nestrannosti sudcov a ich viazanosť iba zákonom⁴¹, zásada, že nikto nesmie byť odňatý svojmu zákonnému sudcovi⁴², zásada rovnosti všetkých občanov pred zákonom a zásada rovnosti účastníkov konania pred súdom⁴³ a ďalšie). Veľký význam pre zásady týkajúce sa organizácie súdnictva má aj zákon č. 218/2003 Sb., o zodpovednosti mládeže za protiprávny čin a o súdnictví ve věcech mládeže a o zmene niektorých zákonov⁴⁴, hlavne ustanovenia § 1, 3, 36 až 39. Niektoré zo základných zásad, ktoré sa v českom trestnom práve uplatňujú, sú upravené aj v medzinárodných zmluvách týkajúcich sa ľudských práv a základných slobôd, napr. v Pakte alebo Dohovore.

4.2 Vzťah prezumpcie nevinny k ďalším základným zásadám trestného konania

Prezumpcia nevinny obsahuje rôzne aspekty, ktoré sú príznačné aj pre iné zásady. Napríklad nazeranie na obžalovaného ako na nevinného samo o sebe znamená nutnosť

³⁸ tamtiež, str. 60

³⁹ ďalej ako zákon o súdech a sudcoch

⁴⁰ Článok 93 odst. 1 Ústavy, § 61 odst. 1 zákona o súdech a sudcoch

⁴¹ Článok 82 odst. 1 a článok 95 Ústavy, článok 36 odst. 1 Listiny, § 79 zákona o súdech a sudcoch

⁴² Článok 38 odst. 1 Listiny, § 41, 42 a 44 odst. 1 zákona o súdech a sudcoch

⁴³ Článok 2 odst. 4 a článok 96 odst. 1 Ústavy, článok 2 odst. 3 a článok 37 odst. 3 Listiny, § 4 a 5 zákona o súdech a sudcoch

⁴⁴ ďalej ako zákon o súdnictve vo veciach mládeže

rýchlosti konania, čo vyplýva zo zásady uvedenej v § 2 odst. 4 trestného poriadku, pretože neúmeraná dĺžka konania je pre obžalovaného určite nežiadúca a stresujúca. Ustanovenia spomínaného odstavca obsahujú ďalej zásadu primeranosti a zdržanlivosti, ktorá prikazuje, aby práva obžalovaného boli orgánmi čo najviac šetrené a rešpektované, a to zásadu prezumpcie neviny ďalej prehlbuje. § 2 odst. 5 trestného poriadku zakotvuje zásadu materiálnej pravdy, ktorej podstatou je náležité zistenie skutkového stavu veci, teda bez dôvodných pochybností. Ak to nie je možné, súd musí rozhodnúť podľa princípu *in dubio pro reo*, ktorý vyplýva aj zo zásady prezumpcie neviny (viď kapitola 5.3). O úzkom vzťahu prezumpcie neviny a zásady obžalovacej (§ 2 odst. 8 trestného poriadku) svedčí historický vývoj prezumpcie neviny, opísaný v kapitole 1. V § 2 odst. 13 trestného poriadku nájdeme zásadu zabezpečenia práva na obhajobu, ktorá tiež súvisí so zásadou prezumpcie neviny. Je výlučne na obžalovanom, akú stratégiu obhajoby zvolí, resp. či sa bude vôbec hájiť aktívne. Má teda právo odoprieť výpoveď a jeho mlčanlivosť nesmie byť orgánmi považovaná za dôkaz viny.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že základné zásady trestného konania predstavujú určité množiny, ktoré sa navzájom prelínajú a nemožno ich od seba striktne oddeľovať. Porušenie niektorej z nich vzápätí vyvolá aj porušenie ďalších. Práve z tohto dôvodu nemôžeme niektoré zo zásad vyzdvihnúť a význam ostatných považovať iba za druhoradý. Napriek tomu sa však aj v praxi stretávame s prípadmi, kedy dochádza k stretu niektorých zásad či princípov a kedy je nevyhnutné prikloniť sa na stranu toho záujmu, ktorého ochrana je pre spoločnosť v danom prípade viac žiadúca.

Na záver tejto časti je nutné dodať, že prezumpcia neviny sa neobmedzuje iba na trestné konanie, v ktorom sa má rozhodnúť o vine toho, proti ktorému sa konanie vedie, ale má širší rozsah. Okrem iného z nej vyplýva, že žiadny orgán štátu (vrátane jeho ústavných činiteľov) nie je oprávnený rozhodovať o vine, či vysloviť vinu osoby, proti ktorej sa vedie trestné konanie predtým, ako ju vyslovil príslušný súd právoplatným odsudzujúcim rozsudkom.

5. Obsah prezumpcie nevinny

5.1 Všeobecne

Všeobecne vyjadrená prezumpcia nevinny znamená, že obvinenému je nutné vinnu dokázať a pokiaľ sa tak nestane, musí byť považovaný za nevinného. Predstavuje tak významnú spoločenskú a politickú hodnotu. Prezumpcia nevinny je symbolom spravodlivého procesu a hlavným princípom moderných demokratických trestných konaní.⁴⁵ Prostredníctvom nej vyjadruje štát svoj vzťah k osobe obvineného. Spoločnosť, založená na rešpektovaní základných ľudských práv tak dáva najavo, že pri odhaľovaní a trestaní páchatel'ov trestnej činnosti chráni práva obvineného a k odsúdeniu, prípadne spomínanému potrestaniu sa uchýli až vtedy, ak bezpečne zistí osobu skutočného páchatel'a. Jediný subjekt, ktorý je oprávnený rozhodnúť o vine či nevine obžalovaného, je súd. Tým sú samozrejme na kvalitu súdnych rozhodnutí kladené veľké nároky, súd môže odsudzujúci rozsudok vysloviť iba vtedy, ak je o vine obžalovaného presvedčený bez dôvodných pochybností. Do okamihu vyslovenia viny teda každý zásah do práv osoby, proti ktorej sa vedie trestné konanie, vystavuje spoločnosť riziku, že porušuje práva nevinnnej osoby. Nerešpektovaním prezumpcie nevinny teda hrozí porušenie záujmov, ktoré sa spoločnosť zároveň snaží chrániť. Potrestanie nevinného je totiž v každom prípade oveľa horšie, ako nepotrestanie skutočného páchatel'a. V tejto súvislosti si opäť dovoľím malý exkurz do anglo-amerického práva a spomeniem tzv. *Blackstonovo ratio*, teda výrok anglického právnika **William Blackstonea**, publikovaný v jeho práci *Pripomienky k anglickým zákonom* z roku 1760: „*Je lepšie nechať desať vinných uniknúť, ako nechať jedného nevinného trpieť.*“⁴⁶

V našom právnom poriadku je prezumpcia nevinny vyjadrená dvojakým spôsobom. Na jednej strane ide o pozitívne vymedzenie: „...*pokladá sa za nevinného...*“ (článok 40 odst. 2 Listiny a ďalej tiež v medzinárodných dokumentoch, t.j. článok 6 odst. 2 Dohovoru a článok 14 odst. 2 Paktu), na strane druhej stojí jej negatívne vymedzenie, ktorému zodpovedá zákaz prezumpcie viny vyjadrený slovami: „...*nemožno (na neho) hľadiť, ako by bol vinný...*“ (§ 2 odst. 2 trestného poriadku). Zásada prezumpcie nevinny vychádza z všeobecného princípu **praesumptio boni viri**, ktorý občana zásadne pokladá za riadneho, dobrého a spravodlivého až do okamihu, kým sa nepreukáže opak. „*Praesumptio boni viri*“ je základom každého demokratického systému.

⁴⁵ Jelínek, J., Drašík, A., Hansch, K., Nováková, J., Nováková, Š., Sovák, Z., Ševčík, V.: *Trestní právo procesní*, EUROLEX BOHEMIA, s.r.o., Praha, 2002, str. 234

⁴⁶ Sir William Blackstone: *Commentaries on the Laws of England*, „*It is better that ten guilty persons escape than one innocent suffer.*“

Od zadržania podozrivého, resp. od začatia trestného stíhania, až do právoplatného odsúdenia obžalovaného platí objektívny právny stav, ktorý spočíva v tom, že na uvedenú osobu sa hľadí ako na nevinnú. Právoplatný odsudzujúci rozsudok predpoklad neviny vyvracia, právoplatný oslobodzujúci rozsudok alebo právoplatné uznesenie o zastavení trestného stíhania predpoklad neviny potvrdzuje. Subjektívne presvedčenie policajného orgánu o vine obvineného nie je v rozpore s objektívnou podstatou prezumpcie neviny. Prezumpcia neviny totiž neznamená, že orgány činné v trestnom konaní musia byť presvedčené, že obvinený, resp. obžalovaný je nevinný. Naopak, orgány činné v trestnom konaní majú pri vznesení obvinenia odôvodnené podozrenie a pri vyhlásovaní odsudzujúceho rozsudku subjektívnu istotu o vine obvineného, resp. obžalovaného. Prezumpcia neviny teda nie je totožná so subjektívnym presvedčením orgánov činných v trestnom konaní o otázke viny. Táto zásada trestného konania vyjadruje objektívny stav – o vine sa rozhoduje len právoplatným odsudzujúcim rozsudkom.

Zásada prezumpcie neviny má v trestnom konaní rôzne dôsledky a odvodzujeme z nej nasledujúce pravidlá a zásady:

- 1) **nedokázaná vina má rovnaký význam ako dokázaná nevina,**
- 2) zásada **in dubio pro reo** („v pochybnostiach v prospech veci“, resp. „v pochybnostiach v prospech obvineného“),
- 3) pravidlo, že **obvinený nenesie dôkazné bremeno** a nie je povinný dokazovať svoju nevinu,
- 4) **zásada primeranosti (zdržanlivosti)** a
- 5) **zásada nestrannosti a nezaujatosti** orgánov činných v trestnom konaní.⁴⁷

5.2 Nedokázaná vina ma rovnaký význam ako dokázaná nevina

Trvanie prezumpcie neviny ako procesnej zásady je obmedzené okamihom nadobudnutia právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku. Ak k nemu ešte nedošlo, stále platí, že je nutné obvineného považovať za nevinného. Je namieste poukázať na situácie, kedy v trestnom konaní dôjde k rozhodnutiu odlišnému od rozhodnutia, ktorým sa obvinený uznáva vinným. Konkrétne, trestné konanie sa podľa § 172 odst. 1 písm. c) trestného poriadku zastaví, ak nie je dokázané, že skutok spáchal obvinený a podľa § 226 písm. c) súd oslobodí obžalovaného spod obžaloby, ak nebolo dokázané, že tento skutok spáchal. Má to súvislosť s otázkou, ako pokračovať v trestnom konaní v prípade nedokázanej viny. Únik skutočného

⁴⁷ Šámal, P.: Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, Codex Bohemia, Praha, 1999, str. 91-92

páchateľa pred spravodlivým trestom v dôsledku jeho nepreukázanej viny je prijateľnejšie riešenie ako trestný postih niekoho, kto páchatelom v skutočnosti nie je.

Nedokázaná vina obvineného má teda rovnaký význam ako dokázaná vina. Nie je možné robiť rozdiel medzi osobou preukázateľne nevinnou a niekým, komu nebola vina dokázaná bez dôvodných pochybností. Ani z pretrvávajúceho podozrenia teda nemôžu byť vyvodzované žiadne právne závery proti danej osobe. Ide teda o akési predĺženie účinkov prezumpcie neviny aj po skončení trestného konania. Vyjadrovať sa o vine osoby, ktorá bola súdom právoplatne oslobodená, hoci len pre nedostatok dôkazov, by tak znamenalo porušenie prezumpcie neviny.

5.3 Zásada *in dubio pro reo*

Obvineného nemožno uznať vinným len na základe určitého podozrenia či pravdepodobnosti, ale až v prípade absencie akejkoľvek dôvodnej pochybnosti. Toto pravidlo sa vzťahuje len na pochybnosti ohľadom skutkových otázok (získovanie skutočného stavu veci), nie na otázky právne, kde platí zásada „*iura novit curia*“ (súd pozná právo). To znamená, že sporné právne otázky, existenciu či neexistenciu domácich právnych noriem vyrieši súd.

V súlade s vyhľadávacou zásadou uvedenou v § 2 odst. 5 trestného poriadku je teda na súde, aby zabezpečil dostatočné množstvo dôkazov, po ktorých nebude mať o vine či nevine pochybnosti, inak sa uplatní vyššie uvedené pravidlo *in dubio pro reo*. Rovnaký názor vyslovil aj Ústavný súd v jednom zo svojich rozhodnutí: „*Pochybnosť o skutkovom stave veci, nevyhnutného k súdnemu výroku o vine sťažovateľa, plynúceho z uvedeného základného rozporu, nebola ale odstránená, a to v dôsledku vyššie popísaných pochybení z hľadiska zákonitostí procesného postupu. Tým bola vylúčená eventualita, nie však istota, že pri rešpektovaní zákonitostí procesu vedeného voči sťažovateľovi mohla nakoniec nastať taká dôkazná situácia, ktorá by znamenala povinnosť rozhodnúť v duchu zásady in dubio pro reo, vyplývajúcej z § 2 odst. 2 trestného poriadku, podľa ktorého dokiaľ právoplatným odsudzujúcim rozsudkom súdu nie je vyslovená vina, nemožno na toho, proti komu sa vedie trestné stíhanie, hľadiť ako by bol vinný.*“⁴⁸

Toto pravidlo však nie je možné vykladať tak, že orgány činné v trestnom konaní nemusia v prípravnom konaní čast' dôkazov či šetrení vôbec vykonať a aplikovať tak zásadu

⁴⁸ Nález Ústavného súdu, sp. zn. II. ÚS 441/99 z 29.3.2000

in dubio pro reo. Musí íst' teda o pochybnosti, ktoré pretrvávajú aj po vykonaní všetkých dostupných dôkazov a sú tak v tomto zmysle neodstrániteľné.

Ďalej je nutné zdôrazniť, že pochybnosti týkajúce sa skutkových otázok musia byť pochybnosťami určitej kvality, musí teda íst' o pochybnosti *dôvodné* či *rozumné*. Nestačí teda iba náznak neistoty, ale odôvodnená pochybnosť o vine. Na tomto mieste je vhodné poukázať na nedávne rozhodnutie Ústavného súdu: „*Ústavný súd je toho názoru, že uskutočnenými dôkazmi nebolo jednoznačne preukázané a s najväčším možným stupňom istoty, ktorý možno požadovať od ľudského poznania (teda nebolo preukázané nad rozumné pochybnosti), že to bol sťažovateľ, kto spáchal žalovaný skutok. Preto bola porušená aj zásada prezumpcie nevinu (čl. 40 odst. 2 Listiny), keďže vzniknuté pochybnosti bolo treba vyložiť v prospech sťažovateľa.*“⁴⁹

5.4 Obvinený nie je povinný dokazovať svoju nevinu

Pravidlo, že obvinený nemusí dokazovať svoju nevinu, platilo už v starovekom Ríme: „*Negantis probatio nulla est*“ (C4,19,23) (Kto popiera, nemusí dokazovať). Obvinený teda nenesie žiadne dôkazné bremeno, dokazovať svoju nevinu je teda jeho právom, nie povinnosťou. V porovnaní s inkvizičným procesom, o ktorom som pojednal vyššie, sa tak obvinený už nenachádza v pozícii, kedy sa jeho vina predpokladá akedy je vyslovene na ňom, či sudcu, žalobcu a obhajcu v jednej osobe o svojej nevine presvedčí. Nakoniec, bolo by celkom nelogické, ak by osoba považovaná za nevinnú bola nútená svoju nevinu dokazovať. Uznanie opačného princípu by vyplývalo z prezumpcie viny, tak ako to bolo uznávané práve v časoch inkvizície.

Podľa § 2 odst. 5 (zásada materiálnej pravdy) objasňujú orgány činné v trestnom konaní okolnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech. Dôkazné bremeno je tak práve na ich strane. Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že dôkazné bremeno spočíva na obžalobe a akákoľvek pochybnosť by mala byť v prospech obvineného. Ďalej dodáva, že je úlohou obžaloby predložiť dostatočné dôkazy na uznanie obžalovaného za vinného zo spáchania trestného činu.⁵⁰

Skutočnosť, že dôkazné bremeno leží na orgánoch činných v trestnom konaní, je tiež vyjadrením snahy o rovnocenné usporiadanie vzťahov medzi štátom, resp. spoločnosťou na jednej strane a obvineným na strane druhej. Štát má všeobecne ďaleko väčšie možnosti a prostriedky k tomu, aby zabezpečil potrebné dôkazy a teda skôr unesie dôkazné bremeno

⁴⁹ Nález Ústavného súdu, sp. zn. I. ÚS 375/06 z 17.12.2007

⁵⁰ Barberà, Messegué a Jabardo vs. Španielsko, A 146 (1989), bod 77

ako obvinený. Je treba ale dodať, že vina môže byť obvinenému preukázaná iba na základe dôkazov, ktoré sú v súlade s trestným poriadkom.

V Zelenej knihe o prezumpcii nevinu uviedla Európska komisia tri prípady, v ktorých na základe judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva dôkazné bremeno nespočíva celé iba na obžalobe: a) v prípadoch tzv. *strict liability offences*, b) v prípade trestných činov, v ktorých sa prenáša dôkazné bremeno a c) v prípadoch, keď bol vydaný príkaz na konfiškáciu.⁵¹

Ad a) V prípadoch tzv. *strict liability offences* musí obžaloba predložiť dôkazy preukazujúce, že obžalovaný spáchal protiprávny skutok (*actus reus*), ale zároveň nemusí preukázať, že mal obžalovaný úmysel takto konať, resp. spôsobiť taký následok. Takéto konanie spĺňa podmienky Dohovoru, i keď je štát oslobodený od povinnosti preukázať úmyselné konanie na strane obžalovaného (*mens rea*). Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že takéto *strict liability offences* sú zakotvené v trestnom práve členských štátov. V takýchto prípadoch stačí dokázať, že obžalovaný delikt spáchal. Preukázaním tejto skutočnosti sa vytvorí domnienka, ktorú možno uplatniť proti obžalovanému. Súd však upozornil, že by sa tieto domnienky mali uplatňovať v rozumných medziach, ktorými sa zohľadní dôležitosť situácie a zachová právo na obhajobu.⁵²

Ad b) V tomto druhom prípade musí obžaloba preukázať, že obžalovaný konal určitým spôsobom a obžalovaný musí preukázať, že existuje „nevinné“ vysvetlenie jeho konania. Dôkazné bremeno, ktoré spočíva na obžalovanom je v tomto prípade väčšie než dôkazné bremeno uvedené v bode a). Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že takéto dokazovanie je prijateľné v prípade menej závažných trestných činov.⁵³

Vo výnimočných prípadoch, napríklad v prípade trestných činov súvisiacich s nedodrzaním niektorých opatrení alebo nepredloženia niektorých listín, platí, že len čo obžaloba dokáže existenciu povinnosti, prenesie sa dôkazné bremeno na obžalovaného, ktorý musí dokázať, že uvedenú povinnosť splnil. Rovnako v niektorých prípadoch musí obžalovaný na svoju obhajobu uviesť dôkazy (napríklad nutná obrana, neprítomnosť alebo alibi), ktoré musí následne obžaloba vyvrátiť.

Ad c) V prípade vymáhania majetku od obžalovaného alebo tretej osoby, dôkazné bremeno môže byť prenesené za predpokladu, že bol majetok získaný trestným činom. Opak musí majiteľ dokázať. Miera dokazovania sa môže znížiť, čím je umožnené, aby obžaloba

⁵¹ Zelená kniha o prezumpcii nevinu, 2.3 Dôkazné bremeno

⁵² Salabiaku vs. Francúzsko, A 141 – A (1988), bod 28

⁵³ tamtiež

preukazovala vinu skôr prostredníctvom rovnováhy pravdepodobností, než prostredníctvom bežného dokazovania bez akýchkoľvek pochybností. Vo veci každého vymáhania majetku musí byť zaručená možnosť obrátiť sa na súd a takéto vymáhanie musí byť náležité a primerané.

K problematike prenesenia dôkazného bremena sa vyslovilo aj Ministerstvo spravodlivosti Českej republiky vo svojom stanovisku k Zelenej knihe o prezumpcii nevinu.⁵⁴ Uvádza sa v ňom, že v českom trestnom konaní nie je prevrátenie dôkazného bremena možné. Trestný poriadok totiž neobsahuje možnosť rozdeliť povinnosť dokazovať medzi procesné strany. Taká úprava by bola v rozpore so zásadami oficiality a zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností, tak ako sú chápané v českom práve. Zo zásady oficiality vyplýva, že orgány činné v trestnom konaní musia z vlastnej iniciatívy učiniť všetko, čo napomôže objasneniu trestného činu. Musia tak vyhľadávať dôkazy, ktoré svedčia ako v prospech, tak aj v neprospech obvineného. Zásada zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností núti orgány činné v trestnom konaní vyhľadávať dôkazy až do tej doby, dokiaľ sa nezbavia dôvodných pochybností v rozsahu, ktorý je nutný pre ich rozhodnutie. Tzn. štátny zástupca k podaniu obžaloby, súd k určení viny.

Príklady obráteného dôkazného bremena v Zelenej knihe o prezumpcii nevinu by podľa českého práva obrátené dôkazné bremeno nezakladali. Pokiaľ k spáchaniu trestného činu stačí spáchať trestný čin bez ohľadu na zavinenie, potom stačí štátnemu zástupcovi preukázať, že čin spáchal obvinený. To neznamená, že by sa dôkazné bremeno presúvalo na obvineného. Obvinený nie je za žiadnych okolností povinný dokazovať svoju nevinu, tak ako naznačuje bod 2.3 b) Zelenej knihy. Pevnosť tejto zásady je možné demonštrovať napríklad na daňovom konaní a trestnom konaní pre trestný čin krátenia dane. V daňovom konaní má daňový subjekt dôkazné bremeno, na rozdiel od trestného konania, kde majú povinnosť dokazovať zásadne orgány činné v trestnom konaní.

Podobne judikoval aj Najvyšší súd⁵⁵, ktorý zdôraznil, že konanie označované za krátenie dane, vrátane rozsahu tohto krátenia, musia orgány činné v trestnom konaní dokazovať z úradnej povinnosti rovnako ako naplnenie všetkých znakov skutkovej podstaty akéhokoľvek iného trestného činu. Platí teda zásada oficiality a zásada vyhľadávacia. Dôsledkom toho je, že obvinený nie je povinný preukazovať svoju nevinu, ale naopak, platí

⁵⁴ Stanovisko České republiky k zelené knize o presumpcii nevinu, Ministerstvo spravedlnosti České republiky, v Praze dne 8.6.2006

⁵⁵ 5 Tz 165/98 z dňa 27.11.1999

prezumpcia neviný. Z uvedených zásad okrem iného plynie, že v trestnom konaní obvinený nemá tzv. dôkazné bremeno, na podklade ktorého by bol povinný o svojej ujme preukazovať, resp. vyvracať určité skutočnosti, ktoré majú vplyv na rozhodnutie o jeho vine. To platí na rozdiel od konania daňového, v ktorom má daňový subjekt povinnosť preukazovať všetky skutočnosti, ktoré je povinný uvádzať v priznaní, hlásení a vyúčtovaní alebo k ich preukázaniu bol správcom dane v priebehu daňového konania vyzvaný. V daňovom konaní má teda daňový subjekt dôkazné bremeno, na rozdiel od trestného konania, kde majú povinnosť dokazovať zásadne orgány činné v trestnom konaní.

5.5 Právo nevypovedať vo svoj neprospech

Prezumpcia neviný zahŕňa právo nevypovedať vo svoj neprospech, ktoré pozostáva z práva odoprieť výpoveď a z práva, ktorým je zaručené, aby nikto nemohol byť nútený predkladať dôkazy vo svoj neprospech. Platí zásada „*Nemo tenetur prodere seipsum*“ (Nikto nemôže byť nútený svedčiť vo svoj neprospech). Obvinený môže odmietnuť odpovedať na otázky a predkladať dôkazy. Európsky súd pre ľudské práva konštatoval, že aj keď právo nevypovedať vo svoj neprospech nie je osobitne uvedené v Dohovore, je všeobecne uznanou medzinárodnou normou, ktorá predstavuje základný prvok spravodlivého konania. Toto právo chráni obžalovaného proti neprimeranému nátlaku zo strany orgánov a takto prispieva k zníženiu počtu súdnych omylov a umožňuje uplatňovať zásadu rovnosti zbraní. Obžaloba nemôže založiť svoje dokazovanie v prípade na dôkazoch, ktoré boli získané donútením alebo nátlakom. Obmedzovanie týchto práv nie je možné odôvodniť bezpečnosťou a verejným poriadkom.⁵⁶ Tieto práva spolu súvisia, každé donútenie, ktorého cieľom je získať dôkazy v neprospech obvineného je porušením práva odoprieť výpoveď.

Dokazovať svoju nevinu teda obvinený môže, ale nemusí. Platí zákaz akéhokoľvek donucovania obvineného k výpovedi alebo k priznaniu. Ak mlčí, neznamena to, že priznáva svoju vinu. O práve nevypovedať musí byť obvinený zároveň orgánmi činnými v trestnom konaní poučený, a to v každom procesnom období. Táto povinnosť vyplýva z § 2 odst. 13 a § 33 odst. 5 trestného poriadku.

Právo obvineného odoprieť výpoveď je v českom právnom poriadku upravené v čl. 37 odst. 1 a čl. 40 odst. 4 Listiny. V trestnom poriadku je toto právo vyjadrené v § 33 odst. 1

⁵⁶ Heaney a McGuinness vs. Írsko, č. 34720/97 z 21. decembra 2000

a zákaz nútenia obvineného k výpovedi v § 92 odst. 1. Obvinený má teda právo odoprieť výpoveď bez toho, aby bol vyslovený akýkoľvek záver o jeho vine. Má právo vyjadriť sa ku všetkým skutočnostiam, ktoré sú mu kladené za vinu a k dôkazom o nich, nemá však povinnosť vypovedať. Okrem toho platí, že obvinený nie je povinný ani vypovedať pravdu. Ako judikoval Najvyšší súd, nie je možné usudzovať na vinu obvineného zo spôsobu jeho obhajoby, napr. z toho, že obvinený zámerne vypovedal nepravdu, popieral určité skutočnosti alebo sa snažil zviest' vypočúvajúce orgány na falošnú stopu a pod. Takýto postup súdu by totiž znamenal potlačovanie práva na obhajobu a bol by v rozpore s prezumpciou neviny a s vyhľadávacou zásadou.⁵⁷ Navyiac, obvinený nesmie byť k doznaniu donucovaný žiadnym spôsobom, teda ani neustálym opakovaním jeho výsluchu.⁵⁸

Na náležité zistenie skutkového stavu orgány činné v trestnom konaní využívajú aj napriek rešpektovaniu práva obvineného nevypovedať všetky dostupné zákonné prostriedky. V prípade ak je nevyhnutné zabezpečiť potrebné dôkazy a tieto nie je možné zabezpečiť v súčinnosti s obvineným a zabezpečenie takýchto dôkazov je spojené so zásahom do osobnej slobody obvineného, musí o zabezpečení takýchto dôkazov rozhodnúť podľa miery zásahu do osobnej slobody obvineného príslušný orgán činný v trestnom konaní, resp. súd. Takýto príkaz musí byť vždy odôvodnený, aby sa predišlo jeho zneužitiu a vyžaduje sa napr. pri domovej prehliadke, prehliadke iných priestorov a pozemkov (§ 82 a nasl. trestného poriadku), vydaní zásielok (§ 86 a nasl. trestného poriadku), odpočúvaní a zázname telekomunikačnej prevádzky (§ 88 a nasl. trestného poriadku) alebo použitia agenta (§ 158e trestného poriadku).

Právo odoprieť výpoveď však nie je absolútnym právom. Na základe niektorých skutočností je možné stanoviť, či súd poruší právo na spravodlivý proces v prípade, ak vyvodí nepriaznivé závery z odmietnutia obvineného vypovedať. Takéto závery sú prípustné iba vtedy, ak obžaloba predloží presvedčivé dôkazy. Sudca potom podľa svojej úvahy tieto závery vyvodí. Dôvody takýchto záverov musia byť uvedené v súdnom rozhodnutí. Dôkazy proti obvinenému musia byť usvedčujúce, aby sa mohli vykonať dôkazy získané nepriamym nátlakom. Je namieste spomenúť prípad **Murray vs. Veľká Británia**.⁵⁹ Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že ak obžaloba predložila prípad ako očividný, tzv. *prima facie case*, a dôkazné bremeno spočíva na obžalobe, z odmietnutia obvineného svedčiť sa môžu vyvodíť nepriaznivé závery. V odôvodnení bolo uvedené, že usvedčujúce dôkazy boli v tomto prípade

⁵⁷ R 38/1968-II

⁵⁸ R 38/1968-I

⁵⁹ Murray vs. Veľká Británia, č. 18731/91 z 8. februára 1996

natoľko silné, že priamo „volali“ po vysvetlení a že vyvodenie záverov nepriaznivých pre obvineného je „dané zdravým rozumom.“⁶⁰ Požiadavka, aby obvinený svedčil, neodporuje Dohovoru, zatiaľ čo každé odsúdenie, ktoré sa výhradne a prevažne zakladá na odmietnutí svedčiť, je v rozpore s Dohovorom. Dôkazy obžaloby musia byť dostatočne presvedčivé, aby bolo možné žiadať odpoveď. Vnútroštátny súd nemôže uznať obvineného za vinného iba na základe skutočnosti, že obvinený odopiera vypovedať. Iba v prípade, že dôkazy vyvolávajú vysvetlenie, ktoré by mal byť obvinený schopný poskytnúť, na základe jeho neposkytnutia je možné na základe zdravého úsudku vyvodiť záver, že neexistuje žiadne vysvetlenie a obvinený je teda vinný. Na druhej strane, ak majú argumenty obžaloby takú malú dôkaznú silu, že nevyvolávajú odpoveď obvineného, skutočnosť, že obvinený neposkytne takúto odpoveď neodôvodňuje, aby bol vyvodený záver o jeho vine. Európsky súd pre ľudské práva zdôrazňuje, že vyvodenie primeraných záverov zo správania obvineného nemá za následok prenesenie dôkazného bremena z obžaloby na obhajobu a týmto porušenie tohto aspektu prezumpcie nevinoty.

Ďalej platí, že **nikto nie je povinný sám seba obviňovať** („*Nemo tenetur se ipsum accusare*“).⁶¹ K tejto zásade a jej aplikácií v praxi sa podrobne venoval Ústavný súd.⁶² Nútenie k sebaobviňovaniu je vylúčené nielen vtedy, ak je od obvineného požadovaná výpoveď, ale tiež iná súčinnosť alebo aktívne konanie, ktoré slúži k jeho usvedčeniu, ako je napr. napísanie rukopisného textu (skúška písma) k písomoznaleckej identifikácii, chôdza a iné motorické skúšky sledujúce koordináciu pohybov pri tzv. ambulatnom vyšetrení príznakov opilosti, plnenia úloh súvisiacich s vyšetrovacím pokusom atď. K vykonaniu týchto úkonov môže byť obvinený vyzvaný (eventuálne tiež predvolaný či predvedený), nesmie k nim však byť donucovaný, a to ani bezprostredným fyzickým donútením, ani uložením poriadkovej pokuty.

Z hľadiska zásady „*nemo tenetur se ipsum accusare*“ Ústavný súd rozlišuje dva druhy trestnoprocesných úkonov – na jednej strane tie, ktoré sú charakterizované aktivitou obvineného (typicky vyšetrovací pokus) a ku ktorým nesmie byť obvinený pod hrozbou sankcie donucovaný, a na strane druhej tie, kde obvinený vystupuje iba ako pasívny objekt a kde je možné ho zákonnými prostriedkami prinútiť k ich strpeniu (napr. snímanie otláčkov prstov). V spomínanom judikáte sa Ústavný súd zaoberal otázkou, do ktorej skupiny úkonov

⁶⁰ Štěpán, J.: K právu obvineného odepíť výpoveď, Evropský soud pro lidská práva a domněnka nevinoty, Pocta Otovi Novotnému, Codex Bohemia, Praha, 1998, str.245

⁶¹ výslovné zakotvená v článku 14 odst. 3 písm. g) Paktu

⁶² Nález Ústavného súdu, sp. zn. III. ÚS 528/06 z 11.10.2007

patri rekognícia a dospel k záveru, že sa nachádza na samej hranici medzi úkonmi prvej a druhej skupiny.

Ústavný súd konštatuje, že pravidlo „nemo tenetur se ipsum accusare“ nie je, aj napriek svojmu zásadnému významu pre spravodlivosť trestného procesu, bezbrehé. Rekogníciu považuje v konečnom dôsledku za úkon, pri ktorom je obvinený nútený iba pasívne strpieť poznávaciu procedúru. Požiadavky, ktoré sú pri rekognícii kladené na obvineného, nemajú taký charakter, aby ich bolo možné označiť za donucovanie k sebaobviňovaniu či k sebausvedčovaniu. Preto Ústavný súd rozhodol o zamietnutí ústavnej sťažnosti, v ktorej sťažovateľ poukazoval na porušenie práva na súdnu a inú právnu ochranu, resp. práva na spravodlivý proces.

V inom rozhodnutí sa Ústavný súd zaoberal problematikou dobrovoľného vydania veci dôležitej pre trestné konanie u podozrivého alebo obvineného.⁶³ V tomto prípade prišiel k záveru, že neexistuje žiadny zásadný rozdiel medzi právom osoby obvinenej či podozrivej odmietnuť výpoveď a medzi právom osoby nestíhanej nebyť, pomocou nepriamych, ale veľmi účinných nástrojov, nútená k vydaniu dôkazov, ktoré môžu privodiť jej trestné stíhanie. Orgány činné v trestnom konaní tak v tomto prípade svojím postupom porušili ústavne zaručené základné práva sťažovateľky, vyplývajúce okrem iného aj zo zásady „nemo tenetur se ipsum accusare“, keď ju nútili aby veci vydala.

S ohľadom na vyššie uvedené názory Ústavného súdu nezostáva než konštatovať, že zásadu „nemo tenetur se ipsum accusare“ nemožno považovať za absolútny princíp, naopak Ústavný súd musí vo svojej rozhodovacej praxi vychádzať z princípu proporcionality medzi jednotlivými hodnotami a právami chránenými ústavným poriadkom.

5.6 Zásada primeranosti (zdržanlivosti)

Trestné stíhanie predstavuje zásah do práv osoby, proti ktorej sa vedie. Tento fakt je vyvážený iba tým, že sa tak deje za účelom ochrany verejného záujmu. Orgány činné v trestnom konaní sú povinné šetriť občianske práva zaručené Listinou a medzinárodnými dokumentmi. To znamená, že by mali k zásahom do práv obvineného siahnuť iba vtedy, ak to dovoľuje zákon a v rozsahu nevyhnutnom pre dosiahnutie účelu trestného konania. Toto pravidlo sa označuje ako zásada primeranosti či zdržanlivosti a je formulované v §2 odst. 4 trestného poriadku. Táto zásada je pomerne široko formulovaná, pretože sa vzťahuje nielen na

⁶³ Nález Ústavného súdu, sp. zn. II. ÚS 255/05 z 23.6.2005

osobu, proti ktorej sa konanie vedie, ale aj na všetky osoby, ktorých sa trestné konanie, resp. jeho jednotlivý úkon týka.⁶⁴

K otázke väzby ako zaisťovacieho prostriedku v súvislosti so zásadou prezumpcie nevinu zaujal stanovisko Ústavný súd v jednom zo svojich rozhodnutí.⁶⁵ Zo zásady prezumpcie nevinu vyplýva, že počas trestného konania môže byť do práv obvinených zasahované iba v nevyhnutnej miere (tzv. zásada primeranosti). Podľa názoru Ústavného súdu sa táto zásada uplatní na prvom mieste práve v prípadoch väzobného stíhania, prípustného iba v medziach článku 8 odst. 5 Listiny. Väzba predstavuje v rámci trestného procesu najzávažnejšie zaisťovacie opatrenie, ktoré má na obvineného a jeho blízke osoby veľmi citelný dopad. Orgány činné v trestnom konaní musia preto pri rozhodovaní o väzbe obvineného postupovať s maximálnou obozretnosťou a veľmi dôkladne skúmať dôvodnosť väzby, poprípade jej ďalšieho trvania. Pritom je vždy treba mať na pamäti fakultatívny charakter väzobného stíhania a jeho neprípustnosť, ak je možné účel väzby dosiahnuť miernejšími zaisťovacími prostriedkami.

Z iného rozhodnutia Ústavného súdu⁶⁶ tiež vyplýva, že účel trestného konania, ktorým je síce bezpochyby predovšetkým snaha náležite zistiť trestné činy a podľa zákona ich páchatel'ov spravodlivo potrestať (§ 1 odst. 1 trestného poriadku), nemôže byť v právnom štáte nadradený zásade riadneho zákonného procesu. Tento účel teda nie je možné dosahovať za cenu porušenia procesných predpisov, a už vôbec nie tých ustanovení, ktoré majú obvinenému zaistiť možnosť účinne sa hájiť, s čím súvisí aj zásada zdržanlivosti (primeranosti), v súlade s ktorou ani do práv osôb dôvodne podozrivých by nemalo byť zasahované viac, ako je nevyhnutné.

Je však treba zdôrazniť, že hoci väzba predstavuje nevyhnutné obmedzenie osobnej slobody obvineného, u ktorého platí prezumpcia nevinu, ide zároveň o obmedzenie, ktoré umožňuje orgánom činným v trestnom konaní uskutočnenie a ukončenie tohoto konania.⁶⁷ Každý sudca rozhodujúci o väzbe si urobí akýsi predbežný záver o vine obvineného. Nie je však možné hovoriť o porušovaní prezumpcie nevinu, pretože rozhodnutie o väzbe nie je rozhodnutím o vine či nevine obvineného. Obvinený ale v žiadnom prípade nesmie byť

⁶⁴ Císařová, D., Fenyk, J. a kolektiv: Trestní právo procesní, 3. aktualizované a rozšířené vydání, Linde Praha, a.s., Praha, 2004, str. 66

⁶⁵ Nález Ústavného súdu, sp. zn. III. ÚS 612/06 z 30.11.2006

⁶⁶ Nález Ústavného súdu, sp. zn. IV. ÚS 16/02 z 28.3.2002

⁶⁷ tamtiež

podrobený iným obmedzeniam ako tým, ktoré sú nutné k splneniu účelu väzby. Práve v tomto okamihu musí byť pôsobenie zásady prezumpcie neviny najvýraznejšie a pri akýchkoľvek zásahoch do práv obvineného je treba dôsledne dodržiavať zásadu primeranosti.

5.7 Povinnosť orgánov činných v trestnom konaní byť voči obvinenému nestranný a nezaujatý

Princíp prezumpcie neviny kladie vysoké nároky na orgány činné v trestnom konaní. Ak je príslušný orgán subjektívne presvedčený o vine určitej osoby, prezumpcia neviny prikazuje tomuto orgánu byť nestranný a nezaujatý. Jej účelom nie je vnútiť či deformovať subjektívne presvedčenie príslušných orgánov v prospech neviny obvineného, ale vytvoriť určitý objektívny priestor, v rámci ktorého možno s obvineným zachádzať a ktorý nesmie byť prekročený. Tento priestor je nastavený tak, aby zodpovedal náležitostiam spravodlivého procesu a aby bolo vyvážené slabšie postavenie obvineného voči štátu.

Skutočnosť, že obvinený musí byť poučený o svojich právach a musí mu byť umožnené ich uplatňovať (§ 33 trestného poriadku), vyššie uvedenú povinnosť orgánov činných v trestnom konaní iba podčiarkuje. Podľa zásady materiálnej pravdy sú orgány ďalej povinné objasňovať okolnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech. Ako už bolo podrobne rozobraté vyššie, obvinený nesmie byť nútený k výpovedi alebo k priznaniu a pri výsluchu je nutné šetriť jeho osobnosť (§ 92 odst. 1 trestného poriadku). Osoba obvineného je teda takto chránená bez ohľadu na subjektívne presvedčenie orgánov činných v trestnom konaní a z tohto hľadiska úzko súvisí prezumpcia neviny aj so zásadou zabezpečenia práva na obhajobu.

V konečnom dôsledku, je to vždy subjektívny názor sudcu, či rozhodne o vine alebo nevine obžalovaného. Sudca poznáva pravdu sprostredkované v priebehu trestného konania. Dôležité je teda to, aby jeho subjektívny názor bol utvorený na základe čo najspolahlivejšie získaných faktov, aby čo najlepšie odrážal objektívnu realitu (§ 2 odst. 6 trestného poriadku).

6. Pôsobnosť prezumpcie nevinoty

Z hľadiska pôsobnosti prezumpcie nevinoty je dôležité odpovedať na otázku, kedy sa prezumpcia nevinoty uplatňuje a ktorým subjektom z tejto zásady vyplývajú povinnosti zodpovedajúce právam obvineného.

Prezumpcia nevinoty sa uplatňuje v trestnom konaní ako celku, vo všetkých jeho štádiách. Podľa vnútroštátneho právneho poriadku končí jej platnosť okamihom, kedy odsudzujúci rozsudok nadobudne právoplatnosť. Právoplatnosť a vykonateľnosť rozsudku upravuje § 139 trestného poriadku, podľa ktorého je rozsudok právoplatný, ak:

- a) zákon proti nemu nepripúšťa odvolanie,
- b) zákon proti nemu odvolanie pripúšťa, avšak odvolanie nebolo podané v lehote, oprávnené osoby sa odvolania výslovne vzdali alebo ho výslovne vzali späť, alebo podané odvolanie bolo zamietnuté.

Prezumpcia nevinoty tak zostane zachovaná, ak sa podáva odvolanie proti neprávoplatnému rozsudku, hoci ten je odsudzujúci.

Z hľadiska obmedzenia platnosti prezumpcie nevinoty na dobu trvania trestného konania do okamihu právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku je zaujímavá judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorá je pre nás významná najmä z toho dôvodu, že signatárom Dohovoru je aj Česká republika (bližšie viď kapitola 2.2). Princíp prezumpcie nevinoty je v Dohovore formulovaný podobne ako vo vnútroštátnom právnom poriadku, rozdielna je iba úprava konca platnosti prezumpcie nevinoty. Ako už bolo uvedené vyššie v kapitole 2.2, Ústava a trestný poriadok hovoria o *právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku*, zatiaľ čo Pakt a Dohovor uvádzajú *preukázanie viny zákonným spôsobom*, pričom táto odlišnosť je spôsobená práve potrebami Dohovoru, ktorý tak prekonáva rozdielnosť právnych poriadkov zmluvných strán. Aj napriek tomu však z niektorých rozhodnutí Európskej komisie a Európskeho súdu pre ľudské práva zisťujeme, že článok 6 odst. 2 Dohovoru bol aplikovaný aj na určité situácie pred a po trestnom konaní, rovnako tak aj na určité ďalšie subjekty.

V prípade **Sekanina vs. Rakúsko**⁶⁸ Komisia vo svojej správe uviedla, že „aj napriek zneniu článku 6 odst. 2 (Dohovoru), ktorý zaručuje prezumpciu nevinoty každému, kto je obvinený z trestného činu ..., toto ustanovenie sa vždy interpretovalo tak, že sa aplikovalo aj na situácie, v ktorých dotknutá osoba ešte nebola alebo už nebola oficiálne obvinená

⁶⁸ Sekanina vs. Rakúsko, A 266 – A, z 25. augusta 1993

z trestného činu⁶⁹ Komisia tak v tomto prípade rozširuje uplatnenie princípu prezumpcie neviny ako z hľadiska časového, tak aj pokiaľ ide o subjekty povinné riadiť sa článkom 6 odst. 2 Dohovoru. Túto povinnosť totiž stanoví aj pre iné súdy ako tie, ktoré sú príslušné rozhodnúť o trestnej žalobe.

Čo sa týka rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva, tak **B. Repík** poukazuje na prípad **Allenet de Ribemont vs. Francúzsko**⁷⁰, kde sa riešila otázka porušenia princípu prezumpcie neviny pred začatím samotného procesu zo strany člena vlády a dvoch vysokých predstaviteľov polície. Tí označili za páchatel'a trestného činu osobu, ktorá sa neskôr ukázala ako nevinná. Európsky súd pre ľudské práva to považoval za jasné porušenie prezumpcie neviny a rozšíril tak možnosť jej porušenia oproti predchádzajúcej judikatúre „*nielen na sudcu a súd, ale aj na iný verejný orgán*“⁷¹

Závažnosť takéhoto porušenia princípu prezumpcie neviny je nutné vidieť v tom, že vyjadrenia ktoré predchádzajú samotnému trestnému konaniu, najmä zo strany vysokých predstaviteľov verejnej moci vytvárajú citeľný nátlak na zásady spravodlivého procesu. To sa týka najmä výpovedí svedkov ale aj nestrannosti a nezaujatosti samotného súdu. Nebezpečenstvo tohto druhu však vzniká iba v situácií porušenia prezumpcie neviny pred a počas trestného procesu.

Čo sa týka prípadov rozšírenia pôsobnosti prezumpcie neviny aj na dobu po skončení trestného konania, dostáva sa táto problematika do popredia najmä v spojení so súvisiacimi trestnými konaniami. Prezumpciu neviny je treba uplatňovať tak, aby v trestnom konaní neboli vyvodzované pre obžalovaného žiadne nepriaznivé dôsledky, majúce pôvod v súvisiacich konaniach, ktoré neskončili právoplatným odsudzujúcim rozsudkom (resp. preukázaním viny zákonným spôsobom). Európsky súd pre ľudské práva rozhodoval prípad **Kremzow vs. Rakúsko**⁷², v ktorom bol sťažovateľovi vymeraný trest za vraždu s prihliadnutím k trestnej činnosti (majetkové delikty), ktorá ale nebola sťažovateľovi nikdy dokázaná a pre ktorú nebol nikdy odsúdený. V napadnutom rozsudku súd odsúdil sťažovateľa na doživotie, čo odôvodnil tým, že sa vraždy dopustil za účelom utajenia onej majetkovej trestnej činnosti. Sťažovateľ sa obrátil na Európsky súd pre ľudské práva, pretože sa domnieval, že tým došlo k porušeniu článku 6 odst. 2 Dohovoru. Sťažnosti však vyhovené nebolo a Európsky súd pre ľudské práva sa priklonil k rozhodnutiu rakúskeho súdu. Svoje

⁶⁹ Repík, B.: Úvahy nad judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva o prezumpcii neviny, *Justičná revue* č. 8-9/1996, Bratislava, 1996, str. 83

⁷⁰ *Allenet de Ribemont vs. Francúzsko*, A 308, z 10. februára 1995

⁷¹ viď pozn. pod čiarou č. 56

⁷² *Kremzow vs. Rakúsko*, A 268-B, z 21.9.1993

stanovisko odôvodnil tým, že sťažovateľ bol uznaný vinným z vraždy a tvrdenia rakúskeho súdu ohľadom majetkových deliktov sa vzťahovali výlučne k otázke motívu trestného činu vraždy. Európsky súd pre ľudské práva navyiac zdôraznil, že odvolávanie sa na spomínané majetkové delikty nie je možné považovať za uznanie viny konkrétneho trestného činu.

Toto rozhodnutie však bolo kritizované **B. Repíkom**⁷³, ktorý to pokladá za odchýlku od dovedajšej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva, konkrétne vo veci **Minelli vs. Švajčiarsko**⁷⁴, kde Európsky súd pre ľudské práva považoval za porušenie prezumpcie neviny aj „odôvodnenie, z ktorého možno usudzovať, že sudca považoval osobu za vinnú“. Vo veci **Kremzow vs. Rakúsko** bola nedokázaná trestná činnosť navyše jediným dôvodom, pre ktorý rakúsky súd sprísnil trest na doživotie. V odôvodnení zastavenia trestného stíhania sa podľa Európskeho súdu pre ľudské práva síce dá vyjadriť v zmysle naďalej existujúceho podozrenia, nemožno sa však o toto podozrenie opierať pri ukladaní trestu za iné trestné činy.

V prípadoch uvedených vyššie tak judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva v praxi potvrdila širšie chápanie princípu prezumpcie neviny, ako iba striktné procesnej zásady, ktorá sa vyslovene obmedzuje na časový úsek medzi obvinením a právoplatným rozsudkom súdu. Formalistický výklad prezumpcie neviny ako výlučne procesnej zásady by teda bol príliš zužujúci.

Podobne musíme postupovať aj pokiaľ ide o **povinné subjekty**. Tými nie sú iba orgány činné v trestnom konaní v danej veci, ale podľa judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva aj iné verejné orgány. Tu je ale treba upozorniť aj na dôležitú otázku, či je prezumpcia neviny zásadou, ktorá ukladá povinnosti iba verejným orgánom alebo či zaväzuje aj jednotlivé fyzické osoby. Táto otázka má veľký význam najmä v súvislosti so stretom práva na informácie, resp. slobody prejavu a práv obvineného, vyplývajúcich z prezumpcie neviny a práv na ochranu jeho osobnosti podľa článku 10 Listiny. O tomto probléme bude pojednané nižšie, v kapitole 7.

⁷³ Repík, B.: Ľudské práva v súdnom konaní, MANZ, Bratislava, 1999, str. 224

⁷⁴ Minelli vs. Švajčiarsko, A 62, z 25. marca 1983

7. Prezumpcia neviný verzus právo na informácie

7.1 Prezumpcia neviný verzus právo slobodne vyhľadávať, prijímať a rozširovať informácie

Pri strete záujmov upravených právnymi normami je potrebné zabezpečiť, aby sa jedno právo neabsolutizovalo a aby sa nenegovalo protikladné právo.⁷⁵ To je väčšinou úlohou orgánov verejnej moci aplikujúcich právo. Pri kolízii dvoch subjektívnych práv dbajú tieto orgány na to, aby jedno z práv nebolo uplatňované na úkor druhého.

Takýmito ústavnými právami, medzi ktorými je potrebné určiť rozhranie či fiktívnu deliacu čiaru, sú aj **právo na slobodné vyhľadávanie, príjem a rozširovanie informácií a právo byť považovaný za nevinného, kým súd právoplatným odsudzujúcim rozsudkom nevysloví vinu**. Právo na informácie je zaručené v článku 17 odst. 1 Listiny a právo každého vyjadrovať svoje názory slovom, písmom, tlačou, obrazom alebo iným spôsobom, ako aj slobodne vyhľadávať, prijímať a rozširovať idey a informácie bez ohľadu na hranice štátu upravuje Listina v článku 17 odst. 2. Právo na informácie je zakotvené aj v Dohovore, konkrétne v článku 10 odst. 1 takto: Každý má právo na slobodu prejavu. Toto právo zahŕňa slobodu zastávať názory a prijímať a rozširovať informácie alebo myšlienky bez zasahovania štátnych orgánov a bez ohľadu na hranice.

Verejnosť má nepochybne právo na to, aby bola informovaná o kriminalite, ku ktorej v spoločnosti dochádza. Takáto informácia určite spadá pod článok 17 Listiny: „Informáciou článok 17 nepochybne rozumie informáciu verejnú, t.j. podanú verejným oznamovacím prostriedkom a prístupnú neurčitému, resp. neobmedzenému okruhu adresátov. Právo na informácie nemožno chápať ako neobmedzené právo človeka na uspokojenie osobnej zvedavosti či zaujímavosti. Je to právo na informáciu v politickom zmysle (chápanú ale veľmi široko), t.j. takú, ktorú človek žijúci v štáte (ktorého ale nemusí byť občanom) potrebuje k tomu, aby v prakticky dosiahnuteľnej miere vedel, čo sa deje na verejnosti v jeho blízkom i ďalekom okolí.“⁷⁶

Informovanie o trestnom konaní a jeho výsledkoch môže významným spôsobom podporiť naplnenie účelu trestného konania a trestnej spravodlivosti vôbec. Riadnym informovaním verejnosti je určite preventívny a výchovný účinok trestného konania, resp. jeho výsledkov umocnený. Ďalšou funkciou je výkon kontroly nad činnosťou orgánov

⁷⁵ Drgonec, J.: Právo na príjem informácií versus prezumpcia neviný. Justičná revue č. 2/1996, Bratislava, 1996, str. 20

⁷⁶ Pavlíček, V. – Hřebejk, J.: Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář, 2.díl: Práva a svobody, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 1998, str. 180

činných v trestnom konaní. Aj týchto funkcií by si mali byť oznamovacie prostriedky vedomé a svoju činnosť by tak mali tomuto účelu podriaďovať. Z týchto dôvodov je teda určite namieste poskytnúť právu na informácie vo vzťahu k trestnému konaniu náležitú ochranu.

Pri strete vyššie uvedených ústavne zaručených a chránených práv vzniká otázka, na ktorú stranu sa v tomto konflikte postaviť, tak aby jeden záujem nebol príliš preferovaný či absolutizovaný na úkor druhého. Podľa J. Drgonca je treba hľadať deliacu čiaru tak, aby ani jedno z práv nestratilo svoj význam.⁷⁷ Autor vylúčil chronologické usporiadanie, podľa ktorého by obe práva neexistovali popri sebe, ale následne, t.j. dokým by platila prezumpcia neviny, neuplatnilo by sa právo na informácie. Obe tieto práva existujú vedľa seba v spoločnom čase a priestore.⁷⁸ Nezostáva teda nič iné ako nájsť určitý kompromis, cestu koexistencie dotknutých záujmov vedľa seba.

7.2 Právna úprava poskytovania informácií o trestnom konaní

Konfliktu medzi prezumpciou neviny a právom na informácie som sa venoval vyššie. V nasledujúcom texte chcem priblížiť úpravu poskytovania informácií o trestnom konaní v Českej republike a rozoberiem aj Odporúčanie č. 13 Výboru ministrov Rady Európy o šírení informácií prostredníctvom oznamovacích prostriedkov vo vzťahu k trestnému konaniu.

7.2.1 Právna úprava poskytovania informácií o trestnom konaní v Českej republike

Trestný poriadok

Poskytovanie informácií upravuje trestný poriadok v § 8a v odst. 1 a 2 nasledovne: „Orgány činné v trestnom konaní informujú o svojej činnosti verejnosť poskytovaním informácií oznamovacím prostriedkom. Pritom dbajú na to, aby neohrozovali objasnenie skutočností dôležitých na posúdenie vecí, nezverejňovali o osobách, ktoré majú účasť na trestnom konaní, údaje, ktoré priamo nesúvisia s trestnou činnosťou, a aby neporušili zásadu, že dokiaľ právoplatným odsudzujúcim rozsudkom nie je vina vyslovená, nemožno na toho, proti komu sa vedie trestné konanie, hľadiť, ako by bol vinný (§ 2 odst. 2).

Z dôvodov uvedených v odst. 1 orgány činné v trestnom konaní odopru poskytnutie informácií.“

⁷⁷ Drgonec, J.: Právo na príjem informácií versus prezumpcia neviny. Justičná revue č. 2/1996, Bratislava, 1996, str. 20

⁷⁸ tamtiež, str. 21

„Táto úprava zvýšila mieru právnej istoty vyšetrovateľov, prokurátorov i sudcov. Jej cieľom je vytvoriť právne podmienky pre zlepšenie informovanosti verejnosti o kriminalite.“⁷⁹ Napriek tomu výrazným negatívom je, že platná právna úprava dovoľuje informovať o podozreniach voči konkrétnym osobám, ale nezabezpečuje rehabilitáciu ich povesti, ak sa podozrenie nepotvrdí. Takáto „tlačová autooprava“ nemá v platnom právnom poriadku základ a J. Drgonec sa preto domnieva, že to odôvodňuje opodstatnenosť úvah o novelizácii § 8a trestného poriadku tak, „aby subjekt, ktorý poskytol pôvodnú informáciu, dostal aj povinnosť rovnakým spôsobom informovať hromadné informačné prostriedky o zmene okolností v prospech osoby poškodenej uverejnením pôvodnej informácie.“⁸⁰

Oprava nepravdivých údajov je síce obsiahnutá v § 10 a nasl. zákona č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostiach pri vydávaní periodického tisku a o zmene niektorých ďalších zákonov (tiskový zákon)⁸¹, ale len na základe písomnej žiadosti dotknutej osoby adresovanej vydavateľovi najneskôr do 30 dní po uverejnení nepravdivých údajov.

Pri porovnaní problematiky poskytovania informácií obsiahnutej v českom a talianskom právnom poriadku je v Taliansku zjavná „vyššia miera rešpektovania ochrany osobnosti, ktorá sa pri obvinenom premieta v rešpektovaní prezumpcie neviny. Taliansky trestný poriadok nehovorí výslovne o médiách a ich vzťahu k súdnemu konaniu. Tento vzťah je upravený v § 147 legislatívneho dekrétu z roku 1989, ktorým sa vykonáva trestný poriadok... Podľa tohto právneho predpisu napríklad predseda senátu zakáže vyhotovenie obrazov strán, svedkov, znalcov, odborných poradcov, tlmočníkov a iných subjektov..., ak títo nesúhlasia, alebo tak zakazuje zákon. Talianska úprava stojí na prednosti prezumpcie neviny pred zásadou verejnosti absolútne.“⁸²

Tiskový zákon

Ako som už naznačil vyššie, tiskový zákon zakotvuje právo na uverejnenie odpovede v § 10 odst. 1 takto: „Jestliže bylo v periodickém tisku uveřejněno sdělení obsahující skutkové tvrzení, které se dotýká cti, důstojnosti nebo soukromí určité fyzické osoby, anebo jména nebo dobré pověsti určité právnické osoby, má tato osoba právo požadovat na vydavateli uveřejnění odpovědi. Vydavatel je povinen na žádost této osoby odpověď uveřejnit.“ Ako ďalej vyplýva z odst. 2 tohto ustanovenia: „Odpověď se musí omezit pouze na skutkové tvrzení, kterým se tvrzení podle odstavce 1 uvádí na pravou míru nebo neúplné či jinak

⁷⁹ Drgonec, J.: Tlačové právo na Slovensku, ARCHA, Bratislava, 1995, str. 70

⁸⁰ tamtiež, str. 70-71

⁸¹ ďalej ako tiskový zákon

⁸² Mihálik, M.: Ochrana médií prostriedkami trestného práva. Dizertačná práca, 2001, str. 164

pravdu zkreslující tvrzení se doplňuje nebo zpřesňuje. Odpověď musí být přiměřená rozsahu napadeného sdělení, a je-li napadána jen jeho část, pak této části; z odpovědi musí být patrné, kdo ji činí.“

Ustanovenie § 11 obsahuje ďalší, nemenej významný právny inštitút, ktorý bol do českého práva implementovaný z práva Európskej únie. Ide o právo na dodatočné oznámenie a je formulované nasledovne: „Jestliže bylo v periodickém tisku uveřejněno sdělení o trestním řízení nebo o řízení ve věcech přestupků vedeném proti fyzické osobě, anebo o řízení ve věcech správních deliktů vedeném proti fyzické nebo právnické osobě, kterou lze podle tohoto sdělení ztotožnit, a toto řízení nebylo ukončeno pravomocným rozhodnutím, má tato osoba právo požadovat na vydavateli uveřejnění informace o konečném výsledku řízení jako dodatečného sdělení. Vydavatel je povinen na žádost této osoby informaci o pravomocném rozhodnutí jako dodatečné sdělení uveřejnit.“

Žiadosť o uverejnenie odpovede alebo dodatočného oznámenia musí mať podľa zákona písomnú formu. Zo žiadosti o uverejnenie odpovede musí byť ďalej zrejmé, v čom sa skutkové tvrdenie, obsiahnuté v uverejnenom oznámení, dotýka cti, dôstojnosti alebo súkromia fyzickej osoby, alebo mena alebo dobrej povesti právnickej osoby. Zákon ďalej stanoví lehotu v ktorej musí byť žiadosť vydavateľovi doručená, a to 30 dní od dňa uverejnenia napadnutého oznámenia v periodickej tlači v prípade práva na odpoveď, resp. od právoplatnosti rozhodnutia, ktorým bolo konanie skončené v prípade práva na dodatočné oznámenie.

Právo na dodatočné oznámenie je výrazom zásady prezumpcie nevinny. Česká republika sa jeho prijatím pripojila k ďalším členským štátom Európskej únie, ktoré kladú veľký dôraz na rešpektovanie ľudských práv, slobôd a zásad európskeho humanizmu.

Zákon o súdech a sudcoch

Podľa § 6 odst. 1 zákona o súdech a sudcoch je konanie pred súdmi ústne a verejné, pričom výnimky z tohto pravidla môže stanoviť zákon. V odst. 3 tohto ustanovenia sa uvádza, že uskutočňovanie obrazových alebo zvukových prenosov a zhotovovanie obrazových záznamov v priebehu súdneho pojednávania je možné len s predchádzajúcim súhlasom predsedu senátu alebo samosudcu. S vedomím predsedu senátu alebo samosudcu je tiež možné zhotovovať zvukové záznamy. Ak by ale spôsob ich výkonu mohol narušiť priebeh alebo dôstojnosť pojednávania, môže predseda senátu alebo samosudca zakázať ich zhotovovanie.

Zákon o súdnictve vo veciach mládeže

Špeciálnu úpravu ochrany súkromia mladistvých obsahuje zákon o súdnictve vo veciach mládeže, konkrétne v § 52 až 54. Na rozdiel od trestných kódexov pre dospelých, je trestné právo pre mladistvých orientované do budúcnosti a ťažisko jeho záujmov preto spočíva v prijímaní takých opatrení, prostredníctvom ktorých možno predchádzať recidíve. Úmyslom zákonodarcu bolo zakomponovať do zákona o súdnictve vo veciach mládeže východisko tzv. restoratívnej (obnovujúcej) justície, ktorá kladie dôraz na vyváženú spravodlivú reakciu spoločnosti na trestný čin mladistvého, ktorá sa nezavaruje svojej spoluzodpovednosti za jeho zlyhanie a vyvodzuje z nej dôsledky nielen pre neho samotného, ale aj pre riešenie problémov ďalších zúčastnených osôb a skupín spojených s trestným činom. Zákon o súdnictve vo veciach mládeže zakotvuje špeciálne práva mladistvých na ochranu pred zásahmi do ich osobného súkromia v záujme minimalizácie možných stigmatizujúcich dôsledkov konania a jeho výsledkov v prípadoch vecí prejednávaných súdmi pre mládež. Zvláštny záujem na ochrane súkromia a osobnosti mladistvého odôvodňuje utajenie informácií, týkajúcich sa jeho protiprávných činov pred ústavne chránenou zásadou verejnosti konania pred súdom a práva na informácie, a to vzhľadom k najväčšiemu odstráneniu škodlivých vplyvov konania na mladistvého vrátane vplyvov difamujúcich jeho osobu, a na základe ústavnej zásady prezumpcie neviny.⁸³

Dokiaľ nie je trestné stíhanie právoplatne skončené, môžu orgány činné podľa tohto zákona zverejňovať iba také informácie o konaní vedenom proti mladistvému, ktorými nebude ohrozené dosiahnutie účelu trestného konania a ktoré neodporujú požiadavku ochrany osobnosti mladistvého a osobných údajov, a to aj iných osôb zúčastnených na konaní. Zákon ďalej stanovuje zákaz zverejňovania akýchkoľvek informácií, v ktorých je uvedené meno, popřípade mená a priezvisko mladistvého, alebo ktoré obsahujú informácie umožňujúce identifikáciu mladistvého.

Hlavného pojednávania alebo verejného zasadania sa môžu zúčastniť len osoby v zákone taxatívne vymenované, pričom na návrh mladistvého môže byť hlavné pojednávanie alebo verejné zasadanie konané verejne (§ 199 trestného poriadku). Zákon navyše zakazuje publikovanie informácií o priebehu hlavného pojednávania alebo verejného zasadania, ktoré by viedli k stotožneniu mladistvého vo verejných oznamovacích prostriedkoch alebo iným spôsobom. Rovnako zakazuje publikovanie každého textu alebo každého vyobrazenia týkajúceho sa totožnosti mladistvého.

⁸³ dôvodová správa k návrhu zákona o súdnictve vo veciach mládeže, k § 53 až 55

Podľa § 54 odst. 3 zákona o súdnictve vo veciach mládeže sa rozsudok vyhlasuje verejne v hlavnom pojednávaní v prítomnosti mladistvého. Podľa znenia tohto zákona do 30.6.2006 mohol byť odsudzujúci rozsudok uverejnený vo verejných oznamovacích prostriedkoch len bez uvedenia mena a priezviska mladistvého a pri primeranej ochrane mladistvého pred nežiadúcimi účinkami jeho uverejnenia. Nadobudnutím účinnosti zákona č. 253/2006 Sb. bolo ustanovenie § 54 novelizované. Pre budúcnosť tak musí ísť o odsudzujúci rozsudok právoplatný.

Podľa pôvodného znenia mohol predseda senátu s prihliadnutím k povahe a charakteru previnenia a primeranej ochrane záujmov mladistvého rozhodnúť o inom spôsobe uverejnenia rozsudku a o obmedzeniach s tým spojených. Tento text bol spomínanou novelizáciou modifikovaný a podľa nového odstavca 4 môže predseda senátu, s prihliadnutím k osobe mladistvého a povahe a charakteru previnenia, rozhodnúť o (i) ďalších obmedzeniach spojených s uverejnením právoplatného odsudzujúceho rozsudku za účelom primeranej ochrany záujmov mladistvého, resp. o (ii) uverejnení právoplatného odsudzujúceho rozsudku s uvedením mena, poprípade mien, a priezviska mladistvého, ako aj o uverejnení jeho ďalších osobných údajov, ak ide o zvlášť závažné previnenie a takéto uverejnenie je potrebné z hľadiska ochrany spoločnosti.

Konfliktu ochrany súkromia mladistvých v trestnom konaní a práva na verejné prejednanie vecí, resp. na informácie sa venoval aj Ústavný súd, ktorý v jednom zo svojich náleзов stanovil, že ustanovenie § 54 odst. 1 zákona o súdnictve vo veciach mládeže je konformné aj s článkom 6 odst. 1 Dohovoru, ktorý umožňuje vylúčiť verejnosť po dobu celého alebo časti procesu, ak to vyžadujú záujmy neplnoletých, alebo ak by vzhľadom k zvláštnym okolnostiam verejnosť konania mohla byť na ujmu záujmom spravodlivosti.⁸⁴ Výchovnú činnosť súdu, resp. výchovné pôsobenie trestného konania na príjemcu informácií nie je podľa názoru Ústavného súdu nutné spojovať vždy práve s identifikáciou páchatel'a. Podstatnejšími informáciami pre výchovu k úcte k právam a spravodlivosti sú informácie týkajúce sa skutkových zistení a ich právneho posúdenia, ktoré je možné získať pri verejnom vyhlásení rozsudku a ktoré je možné bez akéhokoľvek vecného obmedzenia slobodne prejavovať a šíriť. Negatíva z obmedzenia slobody prejavu v prospech danej modifikácie práva na súkromie sa nejaví byť významná v porovnaní s pozitívami danými v perspektíve pôsobenia zákona pri utlmaní kriminálnych kariér mladistvých delikventov.

⁸⁴ Nález Ústavného súdu, sp. zn. Pl. ÚS 28/04 z 8.11.2005

7.2.2 Odporúčanie č.13 Výboru ministrov Rady Európy o šírení informácií prostredníctvom oznamovacích prostriedkov vo vzťahu k trestnému konaniu⁸⁵

Toto odporúčanie bolo prijaté Výborom ministrov Rady Európy dňa 10. júla 2003. V problematike slobody prejavu vo vzťahu k trestnému konaniu ide hlavne o otázku, či je možné slobodu prejavu v konkrétnom prípade obmedziť kvôli iným právam a slobodám.

V úvode Odporúčania č. 13 sú zhrnuté záväzky, ktoré na seba jednotlivé členské štáty prevzali ratifikáciou Dohovoru. Štáty tak majú povinnosť chrániť nielen právo na slobodu prejavu a informácie, ktoré zaručuje článok 10 Dohovoru, ale aj právo na prezumpciu neviny, právo na spravodlivý proces a právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života zakotvené v článkoch 6 a 8 Dohovoru.

Výbor ministrov, uvedomujúc si možný konflikt záujmov chránených článkami 6, 8 a 10 Dohovoru a potrebu zaistiť rovnováhu medzi týmito právami vzhľadom na okolnosti každého jednotlivého prípadu, tak doporučil členským štátom Rady Európy prijať všetky opatrenia, ktoré budú považovať za nevyhnutné pre aplikáciu 18 princípov pripojených k tomuto odporúčaniu (znenie všetkých osemnástich princípov viď v prílohe tejto práce).

Základom je **princíp č.1**, ktorý pojednáva o *informovaní verejnosti oznamovacími prostriedkami*. Sú to práve médiá, ktoré zohrávajú dôležitú úlohu pri informovaní verejnosti o trestnom konaní a preto by podľa Výboru ministrov mali mať možnosť tieto informácie šíriť. Právo verejnosti na informácie o veciach verejného záujmu má v tejto súvislosti obzvlášť veľký význam. Európsky súd pre ľudské práva v jednom zo svojich rozhodnutí stanovil, že oznamovacie prostriedky sú jednou z možností ako môžu politici a verejná mienka kontrolovať a prešetrovať, či sa sudcovia zbavujú svojej veľkej zodpovednosti spôsobom, ktorý je konformný s im zverenou úlohou.⁸⁶ Súd v tomto spore pripomenul prvoradú úlohu médií v právnom štáte.

Princíp č.2 je označený ako *prezumpcia neviny* a odvoláva sa na prezumpciu neviny garantovanú v článku 6 odst. 2 Dohovoru. Vychádza zo stanoviska Európskeho súdu pre ľudské práva, že novinári, ktorí informujú o práve prebiehajúcim trestnom konaní musia nepochybne zabezpečiť, aby neprekročili hranice, určené záujmom na riadnom výkone súdnictva a aby rešpektovali právo obvineného byť považovaný za nevinného.⁸⁷ Súd má teda za to, že absolútny a všeobecný zákaz pre oznamovacie prostriedky informovať o trestnom

⁸⁵ Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy – Rec (2003)13

⁸⁶ Prager a Oberschlick vs. Rakúsko, A 313 (1995), bod 34

⁸⁷ Du Roy a Malaurie vs. Francúzsko, 2000, bod 34

konaní nie je potrebný a navyiac by zabránil právu médií informovať verejnosť o veciach, ktoré hoci sa vzťahujú k trestnému konaniu, môžu byť vo verejnom záujme.

Súčasne s odporúčaním č.13 bola prijatá i rovnomenná deklarácia, adresovaná nielen členským štátom, ale aj oznamovacím prostriedkom a novinárom. Významná je apelácia Výboru ministrov na členské štáty, aby „podporovali zodpovedné spravodajstvo o trestných konaniach v oznamovacích prostriedkoch, a to v spolupráci s oznamovacími prostriedkami a ich profesnými združeniami, vzdelávacími inštitúciami a súdmi, prostredníctvom podpory vzdelávania novinárov v oblasti práva a súdneho konania... aby zaistili rešpektovanie princípov obsiahnutých v odporúčaní...“⁸⁸

Na záver je dôležité podotknúť, že vyššie uvedené odporúčanie ani deklarácia nie sú pre členské štáty Rady Európy právne záväzné. Napriek tomu by nemal byť ich význam podceňovaný. Ako bolo uvedené vyššie, princípy v nich obsiahnuté vychádzajú často z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva a je preto možný aj ich následný vplyv na rozhodnutia tohto orgánu.

7.3 Informovanie o obvinenom a prezumpcia nevinoty v praxi

So spravodajstvom v trestných veciach sa stretávame dennodenne na stránkach tlače, v rozhlasových či televíznych spravodajstvách a v súčasnej dobe tiež na stránkach internetu. Faktom je, že spravodajstvo v trestných veciach je pre novinárov vďačnou témou. Kriminalita sa ľuďom doslova bytostne dotýka a tak sa o ňu spoločnosť celkom logicky zaujíma. Ak si uvedomíme skutočnosť, že vydavatelia či prevádzkovatelia hromadných oznamovacích prostriedkov sú v prvom rade podnikatelia, nachádzajúci sa v konkurenčnom prostredí, pochopíme ich snahu uverejniť čo najzaujímavejší a najatraktívnejší príspevok. Každý takýto príspevok totiž zvyšuje sledovanosť daného média a posilňuje jeho postavenie na trhu. Dovolím si tvrdiť, že ani masové médiá, ktoré sa snažia vybudovať si svoj imidž na základe serióznosti a objektívnosti, sa niekedy nevyhnú bulvárnym praktikám, a to práve z vyššie uvedeného dôvodu.

Takéto spravodajstvo sa môže dostať do konfliktu nielen s princípom prezumpcie nevinoty, ale tiež s požiadavkou na nezávislosť a nestrannosť súdov či s právom na obhajobu

⁸⁸ Kmec, J.: K otázce poskytování informací o trestním řízení, Trestní právo č. 10/2004, Praha, 2004, str. 4

obvineného. V prípadoch káuz so známymi osobami, alebo kde ide o závažné trestné činy, sú sudy vystavované veľkému tlaku zo strany verejnosti a to často vďaka neobjektívnemu spravodajstvu. V spoločnosti potom vzniká dojem, že meritórne rozhodnutie súdu je iba formalitou, ktorá by mala odrážať verejnú mienku. Akýkoľvek iný verdikt súdu môže byť vnímaný negatívne ako určité zlyhanie justície, ktorá nedokázala potrestať páchatel'a, hoci mala k dispozícii všetky potrebné dôkazy. Tento stav neškodí iba obvinenému, ktorý by mal byť považovaný za nevinného až do právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku, ale tiež súdom a justícií všeobecne.

V súčasnej dobe sa medzi právnikmi, či už advokátmi, štátnymi zástupcami alebo sudcami, dvíha vlna kritiky proti častej novinárskej praxi nabádať súd pred vynesení rozsudku svojimi komentármi a informovaním o prípadoch k jedinému rozhodnutiu a odmietaniu iných možných krokov súdu. V týchto praktikách možno vidieť útok na nezávislé rozhodovanie súdu.⁸⁹ Kritika je rovnako smerovaná proti oznamovacím prostriedkom, a to hlavne proti vierohodnosti nimi poskytovaných údajov a spôsobov, akým verejnosť o jednotlivých trestných prípadoch informujú. Problém nastane v momente, kedy uverejnenie takýchto informácií je spôsobilé umožniť ľahkú identifikáciu osoby, ktorej sa tieto údaje týkajú, čo v konečnom dôsledku môže znamenať nielen nerešpektovanie zásady prezumpcie nevinoty zo strany autorov týchto správ, ale aj porušenie právnych noriem upravujúcich ochranu osobnosti obsiahnutých v kódexoch súkromného práva, či v tiskovom zákone.

Oznamovacie prostriedky informujú verejnosť o obvinených rôznou formou. Niekedy je o obvinenom informované priamo ako o páchatel'ovi trestného činu, keď je označovaný ako vrah, lupič a pod., avšak bez toho, aby konanie bolo právoplatne skončené odsudzujúcim rozsudkom, niekedy dokonca bez toho, aby trestné konanie bolo vôbec začaté.

Obvinený nepochybne významne pociťuje fakt, že je jeho totožnosť odhalená. Zverejnenie totožnosti obvineného v týchto súvislostiach v hromadných oznamovacích prostriedkoch má pre jeho osobu samozrejme výrazne negatívny účinok, ktorý sa nazýva difamujúci či dehonestujúci. Kriminalizácia obvineného v očiach verejnosti môže byť pre jeho osobu tak závažná, že spôsobí nezvratné zmeny v jeho rodinnom či profesionálnom živote.

Môžeme konštatovať, že čím závažnejší je trestný čin, z ktorého je osoba obvinená, tým väčšiu potrebu pociťujú novinári informovať o ňom čo najpodrobnejšie. K veľmi

⁸⁹ napr. Vantuch, P.: Je redakce oprávněna ještě před rozsudkem vyslovit názor na to, jak by měl soud rozhodnout ve věci?, Bulletin advokacie č.9/1996, Praha, 1996, str. 28 a nasl.

rozsiahlemu zverejňovaniu osobných údajov dochádza v prípade obvinených, ktorí sú osobami verejne známymi. Ide najmä o politikov, umelcov, športovcov a pod. U týchto osôb je prakticky nemožné, že by ich účasť v trestnom konaní, hlavne ak sú v postavení obvineného, zostala verejnosti utajená.

V spravodajstvách hromadných oznamovacích prostriedkov sa stretávame aj so situáciou, kedy na základe zverejnených informácií nie je možné obvineného vôbec identifikovať. V týchto prípadoch sa novinári práve z tohto dôvodu dopúšťajú často takých súdov, komentárov a hodnotení obvineného, ktoré sú celkom jasne v rozpore so zásadou prezumpcie nevinny. Hoci difamujúci účinok takéhoto spravodajstva z dôvodu neidentifikovateľnosti obvineného na neho priamo nedopadá, takéto spravodajstvo môže pôsobiť veľmi negatívne na právne vedomie verejnosti.

Spomeniem ešte spravodajstvá, ktoré sa týkajú trestných konaní, kde odsudzujúci rozsudok ešte nenadobudol právoplatnosť. Tieto spravodajstvá prinášajú oznamovacie prostriedky väčšinou bezprostredne po jeho zverejnení. Obsahujú v drvivej väčšine meno obvineného, poprípade aj ďalšie osobné údaje, často dokonca fotografiu a v plnom rozsahu tak odhaľujú totožnosť osoby, ktorú však stále ešte nemožno nazývať odsúdeným (podľa § 12 odst. 9 trestného poriadku). O tejto osobe síce informujú ako o páchatelovi v súlade s rozsudkom, ale rozsudkom doposiaľ neprávoplatným, hoci prezumpcia nevinny platí až do právoplatnosti rozsudku. Fakt, že ide o neprávoplatný rozsudok, nie je v niektorých prípadoch uvedený vôbec alebo len nedostatočne. Predpokladajú sa právne znalosti verejnosti, ktoré ale bezvýhradne celá spoločnosť nemá.

7.4 Názory v právnej teórii⁹⁰

Prezumpcia nevinny môže pri kolídaní s právom na informácie v praxi vyvolať rôzne zaujímavé situácie. Právo vyhľadávať, prijímať a rozširovať informácie je v našej spoločnosti uplatňované najmä prostredníctvom hromadných informačných prostriedkov. Pri uplatňovaní prezumpcie nevinny je práve spôsob zverejnenia týchto informácií podstatný. V právnej teórii sa vyskytujú protikladné názory na problematiku zverejňovania mena a priezviska trestne stíhaných osôb.

⁹⁰ V tejto časti mojej práce prinášam názory ako českých tak aj slovenských právnikov, keďže v oboch krajinách ide v tejto téme v zásade o rovnaký problém. Prezumpcia nevinny je v Slovenskej republike zakotvená v čl. 50 odst. 2 Ústavy Slovenskej republiky a v Trestnom poriadku (zákon č. 301/2005 Z.z.) v § 2 odst. 4 zhradne: „Každý, proti komu sa vedie trestné konanie, považuje sa za nevinného, kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho vinu.“ Pre úplnosť uvediem, že do 31.12.2005 platil na Slovensku trestný poriadok z roku 1961, t.j. zákon č. 141/1961 Z.z.

J. Šuchter je presvedčený o tom, že meno a priezvisko týchto osôb by sa malo zverejňovať celé: „Myslím si, že keď ide o takýto závažný trestný čin, ktorý narobil rozruch v širokom okolí, ba v celej republike, bolo by namieste, aby sa meno zadržaného obvineného uverejnilo. To však ešte neznamená, že obvinený je vinný. Domnievam sa, že poslúži k rozvoju demokracie, humanity, právnej istoty, upevňovaniu autority polície, prokuratúry, súdov aj to, keď sa budú zverejňovať mená páchatel'ov trestných činov.“⁹¹ Autor poukazuje hlavne na zásadu verejnosti, ktorá sa uplatňuje hlavne pred súdom. Má za to, že ak občania môžu zásadne sledovať priebeh trestného konania pred súdom, kde sa o obžalovanom dozvedia takmer všetko, mali by mať možnosť dozvedieť sa o ňom tieto informácie aj z novín.

Opačný názor zastáva J. Drgonec, ktorý v príspevku *Právo na príjem informácií versus prezumpcia nevinny*⁹² rozlišuje dva spôsoby zverejnenia informácií v masmédiách:

- a) informácie o podozrení zo spáchania trestného činu určitou osobou, a
- b) informácie o tom, že určitá osoba spáchala trestný čin.

Ad a) informácie o podozrení zo spáchania trestného činu určitou osobou

Uverejňovanie týchto informácií je právne prípustné, Európsky súd pre ľudské práva neprijal pravidlo, podľa ktorého žiadna informácia týkajúca sa neuzatvoreného súdneho prípadu, sa nesmie odhaliť. No treba si pri tom uvedomiť, že Dohovor právo na informácie nenadraduje nad ostatné práva a slobody. Podľa článku 6 odst. 1 Dohovoru sa účasť verejnosti a tlače môže za určitých podmienok obmedziť: „Rozsudok musí byť vyhlásený verejne, ale tlač a verejnosť môžu byť vylúčené buď po dobu celého, alebo časti procesu v záujme mravnosti, verejného poriadku alebo národnej bezpečnosti v demokratickej spoločnosti, alebo keď to vyžadujú záujmy maloletých alebo ochrana súkromného života účastníkov alebo, v rozsahu považovanom súdom za úplne nevyhnutný, pokiaľ by vzhľadom na osobitné okolnosti verejnosť konania mohla byť na ujmu záujmom spravodlivosti.“ Poskytovanie informácií o trestnom konaní upravuje aj § 8a trestného poriadku.

Na základe týchto ustanovení sa má zlepšiť informovanosť verejnosti o spáchaných trestných činoch, ale podľa J. Drgonca sa „často uverejňujú informácie so všetkými atribútmi zdanlivo už jednoznačného výroku o vine. Keď vyjde najavo ich pochybnosť alebo nepresnosť, hromadné informačné prostriedky o tom informáciu neprinesú.“⁹³ Autor

⁹¹ Šuchter, J.: Prezumpcia nevinny a zverejňovanie mien trestne stíhaných osôb, *Justičná revue* č. 2/1996, Bratislava, 1996, str. 17a nasl.

⁹² Drgonec, J.: Právo na príjem informácií versus prezumpcia nevinny, *Justičná revue* č. 2/1996, Bratislava, 1996, str. 21 a nasl.

⁹³ tamtiež, str. 22

poukazuje najmä na skutočnosť, ako málo si oznamovacie prostriedky uvedomujú svoj vplyv na utváranie verejnej mienky.

Ad b) informácie o tom, že určitá osoba spáchala trestný čin

Ide o to, že osoba je označená za páchatel'a skôr, ako súd uzná jej vinu právoplatným odsudzujúcim rozsudkom. J. Drgonec tento spôsob zverejnenia neuznáva. Ako dôvod uvádza jeho nesúlad s Ústavou Slovenskej republiky, konkrétne s článkom 2 odst. 2, ktorý stanoví, že štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon (v českom právnom poriadku je táto zásada zakotvená v článku 2 Ústavy, podľa ktorého *lid je zdrojem veškeré státní moci; vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní. Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon.*).

S touto problematikou súvisia aj pojmy trestného poriadku – obvinený, obžalovaný a odsúdený. Podľa § 32 trestného poriadku: *„Toho, kto je podozrivý zo spáchania trestného činu, možno považovať za obvineného a použiť proti nemu prostriedky dané týmto zákonom proti obvinenému až vtedy, ak bolo proti nemu vznesené obvinenie (§ 163)“* Podľa § 12 odst. 8 trestného poriadku: *„Po nariadení hlavného pojednávania sa obvinený označuje ako obžalovaný.“* A podľa § 12 odst. 9 trestného poriadku: *„Odsúdeným je ten, proti komu bol vydaný odsudzujúci rozsudok, ktorý už nadobudol právoplatnosť.“*

Z týchto ustanovení vyplýva, že uverejniť meno odsúdeného ako páchatel'a trestného činu nie je v rozpore s Ústavou, to sa však už nedá povedať o uverejnení celého mena obvineného a obžalovaného. Obvinený a obžalovaný sú zo spáchania trestného činu iba podozriví. J. Drgonec tvrdí, že uverejnenie mena páchatel'a pred právoplatným súdnym rozhodnutím teda nemožno kvalifikovať ako stav, v ktorom sa zachováva právo byť považovaný za nevinného.⁹⁴

Výsledok porovnania týchto dvoch názorov zhrnul J. Vozár⁹⁵: *„V názore J. Drgonca prevládajú právne argumenty, v druhom prípade skôr postoj rozhorčeného občana nad stavom kriminality v našej krajine.“* J. Vozár ďalej podotýka, že v tomto prípade nekolidujú len dve rovnocenné ústavné práva, právo na informácie verzus prezumpcia nevinu, ale treba brať do úvahy aj právo osoby na ochranu osobnosti. Autor tak nevylučuje možnosť osoby označenej za páchatel'a domáhať sa ochrany osobnosti podľa Občianskeho zákonníka.

Ďalej ako protiargumenty proti uvádzaniu celých mien páchatel'ov trestných činov uvádza J. Vozár: *„Orgány činné v trestnom konaní musia postupovať nestranne a nezaujato...“*

⁹⁴ tamtiež, str. 23

⁹⁵ Vozár, J.: Právne aspekty prezumpcie nevinu, Justičná revue č. 6-7/1997, Bratislava, 1997, str. 55-57

Štatisticky možno najlepšie dokázať, že počet obvinených osôb a počet právoplatne odsúdených nie je identické číslo.⁹⁶ Autor zdôrazňuje potrebu aplikovania prezumpcie nevinu ako celku a nie vo vytrhnutých kontextoch.

Argument J. Šuchtera, že zásada verejnosti svedčí uvádzaniu mien obvinených v oznamovacích prostriedkoch, J. Vozár odmieta a vyslovuje názor, že výchovný charakter a preventívny účinok je dostatočný aj vtedy, ak sa neuvedie celé meno páchatel'a, postačí, ak sa verejnosť dozvie o spáchaní trestného činu. Aj keby masmédiá striktné rozlišovali medzi slovami obvinený, obžalovaný a odsúdený, mnoho laikov v našej spoločnosti nemá dostatočné právne povedomie, aby pochopili rozdiel v tejto terminológii trestného práva procesného. Niekedy aj uverejnenie začiatkových písmen mena a priezviska stačí na identifikáciu osoby (napríklad keď ide o osobu či prípad verejne známe). Dôsledky sú potom pre dotyčnú osobu podobné ako pri uverejnení jej celého mena.

J. Vozár sa teda priklonil k názoru J. Drgonca, že zverejňovanie mien obvinených pred právoplatnosťou odsudzujúceho rozsudku je v rozpore so zásadou prezumpcie nevinu.

Právnicki **K. Knap** a **J. Švestka** sa domnievajú, že pri informovaní verejnosti nejde o to, či sa pre označenie fyzickej osoby pri trestnom stíhaní použijú začiatkové písmená jej mena, alebo jej celé meno a priezvisko, ale podstata problému spočíva v tom, čo sa v súvislosti s trestným stíhaním o fyzickej osobe v informácií vecne uvádza.

V právnej teórii existujú aj názory, že uvádzanie mena určitej osoby v hromadných informačných prostriedkoch ako páchatel'a trestného činu pred jeho právoplatným odsúdením ovplyvňuje svedkov a celý priebeh a výsledok konania.⁹⁷

P. Vantuch v článku *Informace o obviněném ve sdělovacích prostředcích a presumpce nevinu*⁹⁸ rozlišuje štyri spôsoby, akými oznamovacie prostriedky informujú o trestných veciach. Deje sa tak:

- 1) uvedením mena a priezviska obvineného, jeho bydliska, pracoviska a pracovného zaradenia a celkovo tak odkrytím jeho totožnosti (informovanie o trestnej veci v plnom rozsahu).

V takýchto prípadoch, hlavne v priebehu predsúdneho konania, je podľa P. Vantucha porušovaná zásada, že dokiaľ nie je právoplatným odsudzujúcim

⁹⁶ tamtiež, str. 57

⁹⁷ tamtiež, str. 58

⁹⁸ Vantuch, P.: *Informace o obviněném ve sdělovacích prostředcích a presumpce nevinu*, Bulletin advokacie č.5/1996, Praha, 1996, str. 41 a nasl.

rozsudkom vyslovená vina, nemožno na osobu, proti ktorej sa vedie konanie, hľadiť ako by bola vinná (§ 2 odst. 2 trestného poriadku).⁹⁹

- 2) uvedením iba mena obvineného a iniciály jeho priezviska, čo v spojení s inými údajmi dáva verejnosti malú možnosť zistenia totožnosti obvineného,
- 3) uvedením iba iniciál mena a priezviska obvineného a iné údaje oznamujú takou formou, že verejnosť nemôže zistiť totožnosť obvineného. Práve tento spôsob informovania považuje P. Vantuch z pohľadu verejnosti, oznamovacích prostriedkov, ale aj obvineného za najserióznejší, pretože rešpektuje článok 17 Listiny, §8a trestného poriadku a rovnako tak aj prezumpciu neviny.¹⁰⁰
- 4) neuvedením ani mena ani priezviska obvineného, čím je zistenie totožnosti verejnosťou vylúčené.

P. Vantuch sa ďalej zaoberá problematikou kto a akou formou má poskytovať oznamovacím prostriedkom informácie o trestných veciach. Sám navrhuje zjednotenie výkladu § 8a trestného poriadku tak, že: *„Informácie poskytujú iba tie orgány činné v trestnom konaní, ktoré sú poverené objasňovaním danej trestnej veci, to znamená uskutočňovaním procesných úkonov v trestnom konaní (nie však postupom pred začatím trestného stíhania podľa hlavy deviatej), ich nadriadení a tlačový hovorca týchto orgánov. Rovnakú právomoc majú tiež inšpekčné a kontrolné orgány.“*¹⁰¹ Pokiaľ ide o formu samotnej prezentácie informácií, autor považuje za nesprávne uvádzať celé meno a priezvisko obvineného kedykoľvek v priebehu trestného stíhania, teda od jeho začatia až do právoplatnosti rozsudku, prípadne iného rozhodnutia orgánu činného v trestnom konaní vo veci samej (12 odst. 10 trestného poriadku). Možnosť uviesť celé meno a priezvisko obžalovaného by mala byť podľa autora obmedzená na osoby právoplatne odsúdené. Na záver ešte autor konštatuje, že oznamovacie prostriedky by nemali byť oprávnené v zásadných veciach uviesť o trestnom konaní a o obvinenom viac, než im oznámia orgány činné v trestnom konaní.

⁹⁹ tamtiež, str. 45-46

¹⁰⁰ tamtiež, str. 46

¹⁰¹ tamtiež, str. 52-54

V článku *Je redakce oprávněna ještě před rozsudkem vyslovit názor na to, jak by měl soud rozhodnout ve věci?*¹⁰² sa P. Vantuch ďalej zaoberá problémom uverejňovania informácií a názorov k prebiehajúcej trestnému konaniu pred rozhodnutím súdu vo veci samej. V závere navyše prezentuje návrh de lege ferenda – doplnenie § 8a trestného poriadku o odstavec 3, ktorý by mal znieť takto: „Sdělovací prostředky nejsou oprávněny před pravomocností rozsudku či jiného rozhodnutí ve věci sdělovat svůj názor, jak by měl soud rozhodnout“.¹⁰³

Tento článok, vrátane spomínaného návrhu, podrobil kritike **Z. Koudelka** vo svojom príspevku *Novinářská svoboda a trestní řízení*.¹⁰⁴ S Vantuchovým návrhom nesúhlasí, pretože ten obmedzuje ústavnú slobodu prejavu. Autor ďalej poukazuje na skutočnosť, že §8a trestného poriadku je právnou normou upravujúcou správanie orgánov činných v trestnom konaní a nie novinárov. Ďalej konštatuje, že v súčasnej dobe neexistuje zákon, ktorý by stanovil nutnosť povolenia pri šírení informácií o súdnom konaní. Aj Z. Koudelka apeluje na zachovanie určitej vhodnej úrovne informácie, dodáva však, že tento problém nie je možné riešiť zákonom, ktorý by ústavne garantovanú slobodu slova nad rámec ústavného zmocnenia obmedzil.

Vantuchove názory hodnotil aj **V. Sládeček** v článku *Ještě k otázce komentářů tisku o trestních věcech*.¹⁰⁵ Zdôraznil najmä ústavné aspekty celého problému, a to že je dovolené všetko, čo nie je zákonom zakázané a eventuálny zákaz je možné uskutočniť len zákonom, prípadne na základe zákona, pokiaľ to nebude prekračovať medze ústavnej ochrany základných práv a slobôd. Rovnako ako Z. Koudelka, aj V. Sládeček poukazuje na absenciu zákona, ktorý by v trestnom konaní nejakým spôsobom významne limitoval novinárov v produkovani akýchkoľvek komentárov či súdov a obmedzovanie slobody prejavu, tak ako navrhuje P. Vantuch, odmieta. Podľa V. Sládečka v tejto súvislosti nemožno uplatniť ani čl. 40 Listiny, pretože ten sa podľa jeho názoru vzťahuje iba na orgány činné v trestnom konaní, nie na radových občanov a teda aj novinárov. V závere článku ale apeluje na morálnu zodpovednosť novinárov a kategorické vyjadrovanie novinárov k nerozsúdeným veciam považuje za neprijateľné a nežiaduce. Autor je toho názoru, že novinári by mali starostlivo vážiť svoje slová v komentároch o trestných prípadoch vôbec.

¹⁰² Vantuch, P.: *Je redakce oprávněna ještě před rozsudkem vyslovit názor na to, jak by měl soud rozhodnout ve věci?*, Bulletin advokacie č.9/1996, Praha, 1996, str. 28 a nasl.

¹⁰³ tamtiež, str. 37

¹⁰⁴ Koudelka, Z.: *Novinářská svoboda a trestní řízení*, Bulletin advokacie č.3/1997, Praha, 1997, str. 24 a nasl.

¹⁰⁵ Sládeček, V.: *Ještě k otázce komentářů tisku o trestních věcech*, Bulletin advokacie č.3/1997, Praha, 1997, str. 28 a nasl.

M. Bartoň je autorom monografie zaoberajúcej sa slobodou prejavu a jej obmedzeniami v práve ČR¹⁰⁶. Aj v jeho diele nájdeme myšlienku, že z prezumpcie nevinny vyplývajú povinnosti pre novinárov pri informovaní v trestných veciach v tom zmysle, že o obvinenom nesmú informovať ako o páchatel'ovi trestného činu, ale iba ako o podozrivom, a to až do právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku. Autor ďalej poukazuje na závažnosť difamujúceho účinku oznámenia o vedení trestného konania proti určitej osobe v oznamovacích prostriedkoch a vyslovuje sa za nezverejňovanie totožnosti obvineného. V tejto súvislosti ale pripúšťa výnimky v prípadoch, kedy verejný záujem na odhalení totožnosti obvineného prevýši záujem na ochranu jeho osobnosti. Takouto situáciou je podľa Bartoňa napríklad obvinenie verejne činných osôb ako napríklad politici apod.

7.5 Zhrnutie problematiky informovania o obvinenom

Informovaním oznamovacích prostriedkov o obvinenom **ako o páchatel'ovi** pred právoplatnosťou odsudzujúceho rozsudku dochádza z ich strany k porušeniu prezumpcie nevinny. Navyiac celkom určite ide aj o neprípustný zásah do práv na ochranu osobnosti. Za páchatel'a môže byť označený iba ten, kto ním skutočne je, a o tom rozhoduje výlučne súd právoplatným odsudzujúcim rozsudkom. Takéto spravodajstvo o obvinenom, ktoré o ňom informuje ako o páchatel'ovi, je teda práve pre rozpor s prezumpciou nevinny neprípustné. V tejto súvislosti možno spomenúť ešte *Etický kódex novinára*¹⁰⁷, vypracovaný Syndikátom novinárov Českej republiky v roku 1998, kde je v článku 3 písm. e) stanovené, že novinár je povinný „dodržiavať prísne zásadu presumpcie nevinny a neidentifikovať príbuzné obetí alebo delikventů bez jejich jasného svolení“. Z tohto ustanovenia jasne vyplýva, že samotní novinári zásadu prezumpcie nevinny uznávajú, avšak aj napriek tejto chvályhodnej snahe novinárskej obce je táto zásada naďalej často porušovaná.

Informovaním o obvinenom nie ako o páchatel'ovi, ale iba **ako o podozrivom** je jedinou formou spravodajstva, ktorá zásadu prezumpcie nevinny neporušuje. S týmto tvrdením súhlasí aj podstatná časť právnej teórie. Zostáva však nie celkom vyriešená otázka, či je v súlade s právom odhalenie totožnosti osoby, proti ktorej sa vedie trestné konanie.

Pri hľadaní odpovede si treba uvedomiť, kde končí prostá ľudská zvedavosť a kde sa začína uplatňovať právo na informácie. V každom prípade, uvádzanie celého mena a priezviska potenciálnych páchatel'ov v oznamovacích prostriedkoch pred ich právoplatným

¹⁰⁶ Bartoň, M.: Svoboda projevu a její meze v právu ČR, Linde Praha, a.s., Praha, 2002

¹⁰⁷ <http://www.syndikat-novinaru.cz> (10.2.2008)

odsúdením môže byť v rozpore s oprávneným záujmom týchto osôb a závažným spôsobom môže ovplyvňovať nielen mienku verejnosti, ale aj samotné orgány činné v trestnom konaní.

7.6 Návrh riešenia problematiky

Z právneho hľadiska môžeme zhrnúť, že pokiaľ informovanie oznamovacích prostriedkov presne odráža právnu situáciu podozrivých, resp. obvinených a obžalovaných a neobsahuje žiadne nepravdivé tvrdenie, je v súlade nielen s českým, ale aj medzinárodným právom. Všetky tieto informácie by mali byť poskytované iba v naliehavom spoločenskom záujme a s náležitým vysvetlením konkrétnej právnej situácie.

Z hľadiska *de lege lata* je treba vykladať ustanovenia upravujúce prezumpciu neviny a ochranu osobnosti fyzických osôb tak, že oznamovacie prostriedky pri informovaní v trestných veciach sú povinné rešpektovať prezumpciu neviny a ďalej nezverejňovať totožnosť obvineného okrem prípadov, kedy to bude skutočne odôvodnené verejným záujmom.

Účinnjšie riešenie sa ale javí z hľadiska *de lege ferenda*, a to vnesením zásady prezumpcie neviny aj do občianskeho práva a zdôraznením tak jej úzkej súvislosti s právom na ochranu osobnosti a záväznosti nielen pre verejné orgány, ale tiež pre oznamovacie prostriedky. Konfliktom medzi právom na informácie, resp. slobodou prejavu a práva na ochranu osobnosti sa venoval aj V. Sládeček,¹⁰⁸ ktorý tvrdí, že osoba, ktorá bola neoprávnene kriminalizovaná v tlači, má možnosť využiť buď inštitút občianskoprávnej žaloby alebo požiadať o zverejnenie tlačovej opravy. Tieto možnosti však autor považuje za nedostatočné. Pokiaľ ide o sankčno-právnu zodpovednosť novinára, ktorý vyslovil nepravdivý kategorický úsudok, autor pripomína ešte priestupok proti občianskemu súžitiu podľa § 49 odst. 1 písm. a) zákona č. 200/1990 Sb., o priestupkoch a vyzýva k striktnejšiemu využívaniu ustanovenia § 206 odst. 2 zákona č. 140/1961 Sb., trestného zákona, ktorý podľa autora mieri práve na novinárov.

Ako možné riešenie vidím legislatívnu úpravu § 13 zákona č. 40/1964 Sb., občianskeho zákonníka, teda príslušného ustanovenia upravujúceho ochranu osobnosti, ktorého prvý odstavec by mal znieť takto (nový text je zvýraznený):

¹⁰⁸ Sládeček, V.: Ještě k otázce komentářů tisku o trestných věcech, Bulletin advokacie č.3/1997, Praha, 1997, str.30-31

- (1) Fyzická osoba má právo najmä sa domáhať, aby sa upustilo od neoprávnených zásahov do práva na ochranu jej osobnosti, **do práva na rešpektovanie prezumpcie neviny podľa § 2 odst. 2 trestného poriadku**, aby sa odstránili následky týchto zásahov a aby jej bolo dané primerané zadosťučinenie.

Pri zverejňovaní mien konkrétnych osôb by bolo určite vhodné, aby zákonodarca presne vymedzil, aké konkrétne informácie možno o jednotlivých osobách uverejniť, a stanovil, že predčasnou a bezdôvodnou publikáciou, ktorá je spôsobilá poškodiť dotknutú osobu, dôjde k porušeniu zásady prezumpcie neviny. Toto by v konečnom dôsledku mohlo viesť k podaniu žaloby na ochranu osobnosti alebo uplatneniu náhrady škody podľa zákona č. 82/1998 Sb., o zodpovednosti za škodu spôsobenou pri výkone verejnej moci rozhodnutím alebo nesprávnym úradným postupom.

Ďalším krokom by mohlo byť vytvorenie určitého kontrolného mechanizmu na strane novinárov samotných, ktorý by dbal na kvalitu spravodajstva práve z hľadiska dodržiavania prezumpcie neviny a ochrany osobnosti obvineného. Zaradenie prezumpcie neviny do Etického kódexu novinára zatiaľ želaný efekt neprinieslo. Pri hľadaní efektívneho mechanizmu, ktorý by zabezpečil jeho dodržiavanie, V. Sládeček ako inšpiráciu uvádza inštitút tlačového ombudsmana vo Švédsku, ktorý má charakter neštátneho, dobrovoľne utvoreného autonómneho mechanizmu k riešeniu neetického konania novinárov. Jeho hlavnou úlohou je bezplatné poskytovanie rád a pomoci najmä fyzickým osobám, ktoré sa cítia poškodené alebo dotknuté publicitou, ktorej sa im dostalo v novinách alebo inej periodickej tlači. Tlačový ombudsman ďalej šetrí aj prípady porušenia profesionálnej etiky novinárov, ktorá je bližšie vymedzená v tamojšom „Etickom kódexe pre tlač, rozhlas a televíziu“.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Sládeček, V.: Ještě k otázce komentářů tisku o trestních věcech, Bulletin advokacie č.3/1997, Praha, 1997, str.32

Záver

Cieľom tejto práce bolo objasniť problematiku prezumpcie neviný z hľadiska právnoteoretického a opísať ju ako právny inštitút tvoriaci obsah mnohých právnych predpisov a medzinárodných dokumentov.

Pri opisovaní historických udalostí, ktoré súvisia so vznikom a vývojom prezumpcie neviný, som si uvedomil jej mimoriadnu dôležitosť nielen ako jednej zo zásad trestného konania, ale aj ako základného ľudského práva. Význam prezumpcie neviný ako záruky zachovania práv obvineného je nepostrádateľný. Spolu s ostatnými základnými zásadami trestného konania tvorí jeden zo základných prvkov, ktorý je nevyhnutný pre funkčnosť nášho štandardného trestného konania.

Pri študovaní literatúry k tejto téme som zistil, že prezumpcia neviný sa v poslednom období objavila aj na pracovnom stole Európskej komisie, ktorá v roku 2006 prijala Zelenú knihu o prezumpcii neviný. Ďalším plánom Európskej komisie je zväziť zahrnutie práv vyplývajúcich z prezumpcie neviný do návrhu rámcového rozhodnutia o zárukách zákonného obstarávania a vykonávania dôkazov, ak sa to v rámci konzultácií ukáže ako potrebné. Hoci to svedčí o veľkom význame prezumpcie neviný, na tento krok však Česká republika, rovnako ako Slovenská republika, v súčasnosti nevidí dôvod.

Veľkú časť mojej práce som venoval stretu prezumpcie neviný s právom na informácie, pretože táto téma je stále živá a aktuálna. Skúmal som rôzne názory českých a slovenských právnikov a na záver som sa pokúsil načrtnúť možné riešenia tejto problematiky, vrátane návrhu novelizácie príslušného ustanovenia občianskeho zákonníka.

Použitá literatura

- Bartoň, M.: Svoboda projevu a její meze v právu ČR, Linde Praha, a.s., Praha, 2002
- Císařová, D.: Presumpce nevinny jako základní zásada trestního řízení v demokratickém státě (úvahy a podněty pro rekodifikaci), Trestní právo č. 4/1998, Praha, 1998
- Císařová, D.: Princip presumpce nevinny, Stát a právo č. 10/1964, Academia, Praha, 1964
- Císařová, D., Fenyk, J. a kolektiv: Trestní právo procesní, 3. aktualizované a rozšířené vydání, Linde Praha, a.s., Praha, 2004
- Drgonec, J.: Právo na příjem informací versus prezumpcia nevinny. Justičná revue č. 2/1996, Bratislava, 1996
- Drgonec, J.: Tlačové právo na Slovensku, ARCHA, Bratislava, 1995
- Drgonec, J.: Základné práva a slobody podľa Ústavy SR, Zväzok 2, MANZ, Bratislava, 1999
- Fiala, J.: Poznatky soudu při rozhodování v občanskoprávním procesu, Právnické štúdie č. 4/1962, Praha, 1962
- Jelínek, J., Drašík, A., Hansch, K., Nováková, J., Nováková, Š., Sovák, Z., Ševčík, V.: Trestní právo procesní, EUROLEX BOHEMIA, s.r.o., Praha, 2002
- Kmec, J.: K otázce poskytování informací o trestním řízení, Trestní právo č. 10/2004, Praha, 2004
- Koudelka, Z.: Novinářská svoboda a trestní řízení, Bulletin advokacie č.3/1997, Praha, 1997
- Lachout, V.: K pojetí presumpce nevinny, Právník č.6/1967, Praha, 1967
- Malý, K. a kolektiv autorů: Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Linde Praha, a.s., Praha, 2003
- Mihálik, M.: Ochrana médií prostředky trestního práva. Dizertační práce, 2001
- Pavlíček, V. – Hřebejk, J.: Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář, 2.díl: Práva a svobody, 2. vydání, Linde Praha a.s., Praha, 1998
- Repík, B.: Ľudské práva v súdnom konaní, MANZ, Bratislava, 1999
- Repík, B.: Úvahy nad judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva o prezumpcii nevinny, Justičná revue č. 8-9/1996, Bratislava, 1996
- Sládeček, V.: Ještě k otázce komentářů tisku o trestních věcech, Bulletin advokacie č.3/1997, Praha, 1997

Šámal, P.: Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, Codex Bohemia, Praha, 1999

Šámal, P. a kolektiv: Trestní řád, komentář -- díl I, 5. vydání, C.H.Beck, Praha, 2005

Štěpán, J.: K právu obviněného odepřít výpověď, Evropský soud pro lidská práva a domněnka nevinny, Pocta Otovi Novotnému, Codex Bohemia, Praha, 1998

Šuchter, J.: Prezumpcia nevinny a zverejňovanie mien trestne stíhaných osôb, Justičná revue č. 2/1996, Bratislava, 1996

Vantuch, P.: Informace o obviněném ve sdělovacích prostředcích a presumpce nevinny, Bulletin advokacie č.5/1996, Praha, 1996

Vantuch, P.: Je redakce oprávněna ještě před rozsudkem vyslovit názor na to, jak by měl soud rozhodnout ve věci?, Bulletin advokacie č.9/1996, Praha, 1996

Vozár, J.: Právne aspekty prezumpcie nevinny, Justičná revue č. 6-7/1997, Bratislava, 1997

zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů

zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů

zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

zákon č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod

zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů

zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Vyhláška ministerstva zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.

Odporúčanie č. 13 Výboru ministrov Rady Európy o šírení informácií prostredníctvom oznamovacích prostriedkov vo vzťahu k trestnému konaniu

<http://www.talkleft.com/story/2003/01/12/153/23800> (stav k 10.2.2008)

<http://www.syndikat-novinaru.cz> (stav k 10.2.2008)

Príloha: Odporúčanie č.13 Výboru ministrov Rady Európy o šírení informácií prostredníctvom oznamovacích prostriedkov vo vzťahu k trestnému konaniu – Príloha; Rec (2003) 13 – Appendix

Princíp č.1 – informovanie verejnosti oznamovacími prostriedkami

Verejnosť musí mať možnosť prijímať informácie o činnosti súdnych a policajných orgánov prostredníctvom oznamovacích prostriedkov. Novinári musia mať taktiež možnosť slobodne informovať o fungovaní systému trestnej justície a komentovať ho, a to v rámci iba tých obmedzení, ktoré predpokladajú nasledujúce princípy:

Princíp č.2 – prezumpcia nevinny

Rešpektovanie princípu prezumpcie nevinny tvorí neoddeliteľnú súčasť práva na spravodlivý proces. Názory a informácie týkajúce sa prebiehajúcich trestných konaní by preto mali byť oznamované alebo šírené prostredníctvom oznamovacích prostriedkov jedine v tom prípade, ak to nie je na ujmu prezumpcie nevinny podozrivého či obvineného.

Princíp č.3 – Opodstatnenie informácie

Súdne a policajné orgány by mali poskytovať oznamovacím prostriedkom iba informácie overené, alebo založené na rozumných predpokladoch. V tomto poslednom prípade by na to oznamovacie prostriedky mali byť výslovne upozornené.

Princíp č.4 – Prístup k informáciám

Ak novinári v rámci trestného konania obdržia od súdnych alebo policajných orgánov zákonným spôsobom informácie, mali by tieto orgány poskytnúť takéto informácie bez diskriminácie všetkým novinárom, ktorí o to požiadajú.

Princíp č.5 – Prostriedky poskytovania informácií oznamovacím prostriedkom

Ak sa súdne a policajné orgány samé rozhodnú poskytnúť v rámci trestného konania informácie oznamovacím prostriedkom, mali by byť tieto informácie poskytnuté bez diskriminácie a vždy keď je to možné, prostredníctvom tlačových správ, tlačových konferencií alebo inými podobnými povolenými prostriedkami.

Princíp č.6 – Pravidelné informovanie o priebehu trestných konaní

V rámci trestných konaní vo veciach verejného záujmu a iných trestných konaní obzvlášť priťahujúcich pozornosť verejnosti by súdne a policajné orgány mali informovať oznamovacie prostriedky o svojich podstatných krokoch, pokiaľ to nie je na ujmu tajnosti vyšetrovania a nezdržuje to priebeh či nebráni skončeniu konania. V prípade dlhotrvajúcich trestných konaní by informácie mali byť podávané pravidelne.

Princíp č.7 – Zákaz využívania informácií

Súdne a policajné orgány by nemali využívať informácie o prebiehajúcich trestných konaniach na zárobkové účely alebo na iné účely ako na tie, ktoré vyplývajú zo zákona.

Princíp č.8 – Ochrana súkromného života v rámci prebiehajúcich trestných konaní

Poskytovanie informácií o osobách podozrivých, obvinených alebo odsúdených musí rešpektovať ich právo na ochranu súkromného života v súlade s článkom 8 Dohovoru. Zvláštna ochrana by mala byť poskytnutá maloletým alebo iným zraniteľným osobám, obetiam, svedkom a rodinám osôb podozrivých, obvinených alebo odsúdených. V každom prípade by mala byť zvýšená pozornosť venovaná škodlivým následkom, ktoré by prezradenie informácií, umožňujúce určiť ich totožnosť, mohlo mať pre osoby vyššie uvedené.

Princíp č.9 – Právo na opravu a právo na odpoveď

Každá osoba, ktorá sa v rámci trestného konania stala predmetom nesprávnej alebo nactiutfrhačskej správy zo strany oznamovacích prostriedkov, musí mať podľa okolností právo na opravu alebo odpoveď proti daným oznamovacím prostriedkom.

Princíp č.10 – Prevencia škodlivého vplyvu

V rámci trestných konaní, najmä tých, kde vystupujú poroty alebo laickí sudcovia, by sa súdne a policajné orgány mali zdržať zverejňovania informácií, ktoré so sebou nesú riziko podstatného škodlivého vplyvu na spravodlivosť konania.

Princíp č.11 – Škodlivé zverejnenie informácií pred procesom

Ak obvinený môže dokázať, že je veľmi pravdepodobné, že poskytnutie informácií spôsobí alebo spôsobilo porušenie jeho práva na spravodlivý proces, má mať k dispozícii účinný prostriedok nápravy.

Princíp č.12 – Pripustenie novinárov

Novinári by mali pripustení bez diskriminácie a bez predchádzajúcej povinnosti akreditácie na verejné súdne pojednávania a verejné vyhlásenia rozsudkov. Z prítomnosti na súdnych pojednávaniach môžu byť vylúčení jedine v takom prípade, v ktorom je v súlade s článkom 6 Dohovoru vylúčená verejnosť.

Princíp č.13 – Prístup novinárov do súdnych siení

Príslušné orgány by mali zaistiť novinárom v súdnych sieňach v závislosti od ich požiadaviek dostatočný počet miest bez toho, aby pritom bola vylúčená účasť verejnosti ako takej.

Princíp č.14 – Priame reportáže a záznamy v súdnych sieňach

Priame reportáže a záznamy uskutočňované v súdnych sieňach oznamovacími prostriedkami by mali byť umožnené jedine v prípade a v miere, v akej je to vyslovene povolené zákonom alebo príslušnými orgánmi súdu.

Princíp č.15 – Podpora spravodajstva oznamovacích prostriedkov

Pokiaľ je to možné, mali by príslušné orgány vo vhodnej dobe a na základe žiadosti dať novinárom k dispozícii informácie o plánovaných pojednávaniach, o povahe obvinenia a všetky ďalšie informácie nevyhnutné pre súdne spravodajstvo. Novinárom by malo byť povolené bez diskriminácie zabezpečiť si alebo dostávať kópie zverejnených rozhodnutí. Mali by mať možnosť šíriť alebo poskytovať tieto rozhodnutia verejnosti.

Princíp č.16 – Ochrana svedkov

Totožnosť svedkov by nemala byť prezrádzaná, iba ak by k tomu dal svedok predtým súhlas, určenie totožnosti svedka by bolo vo verejnom záujme alebo by výpoveď svedka už bola urobená verejne. Totožnosť svedkov by nemala byť nikdy prezradená, ak by tým bol ohrozený ich život alebo bezpečnosť. Mimoriadna pozornosť by mala byť venovaná programom ochrany svedkov, najmä v rámci trestných konaní proti organizovanému zločinu alebo trestným činom spáchaným v rámci rodiny.

Princíp č.17 – Spravodajstvo oznamovacích prostriedkov o výkone trestu

Novinárom by malo byť povolené udržiavať kontakty s osobami vo výkone trestu odňatia slobody, pokiaľ to nie je na ujmu riadnemu výkonu spravodlivosti, právam väzňov a väzenského personálu, alebo bezpečnosti vo väzniciach.

Princíp č.18 – Spravodajstvo oznamovacích prostriedkov po skončení výkonu trestu

Právo na ochranu totožnosti osôb vo vzťahu k trestnému činu, ktorého sa skôr dopustili, by malo, akonáhle si už odpykali svoj trest, byť súčasťou práva na ochranu súkromného života podľa článku 8 Dohovoru. Výnimkou sú prípady, keď tieto osoby výslovne súhlasia s prezradením svojej totožnosti alebo keď tieto osoby a trestný čin, ktorého sa skôr dopustili, sú alebo sa znova stali predmetom verejného záujmu.